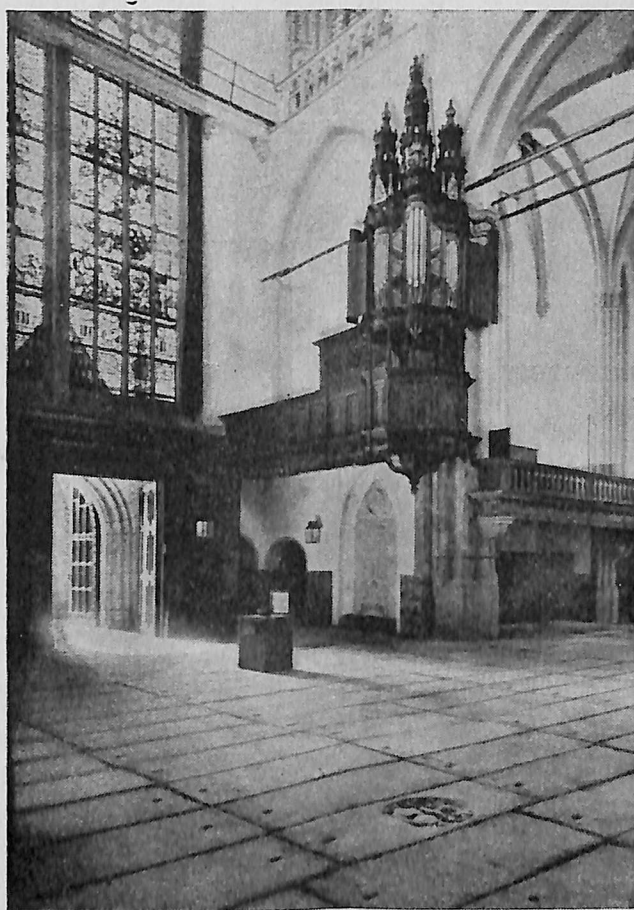

De Schalmei

Tweemaandelijks Tijdschrift voor Orgelbeweging

KLEINE ORGEL IN DE NIEUWE KERK
TE AMSTERDAM.

(De organist zit onder het bovenwerk; het zijwerk —
links onder — heeft geen frontpijpen).

(Foto Van Agtmaal)

Nieuwbouw

Restauratie

Jos. LONCKE, broeder & Zonen

EESEN (W.VI.)

●
**ZIJN ORGELS ZIJN DE
BLIJVENDE RECLAME**

ORGELS

HARMONIUMS

Gerard D'HONDT

Orgelbouwer

HERSELT (Prov. Antw.)

**Stemmen -- Herstellen -- Ombouwen
ELECTRISCHE VENTILATOREN**

KERK- EN SALONORGELS

volgens electrisch, pneumatisch en mechanisch stelsel

ORGELS

HARMONIUMS

Jules ANNEESSENS - TANGHE en Zoon

ORGELBOUWERS

LEVERAAR VAN ZIJNE HEILIGHEID DEN PAUS

Huis gesticht in 1832

MEENEN (W.-VI.)

DE SCHALMEI

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR ORGELBEWEGING

REDACTIE EN BEHEER :

Berten DE KEYZER
Tweebruggenstraat, 37, Gent.
Postcheckrekening: 4602.76
TEL. : 177.37

Abonnementsvoorwaarden:

België: 100,— fr.
Nederland: 150,— fr.
Steunabonnement: 300,— fr.

uyt hou
ende trou

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER: BERTEN DE KEYZER

ALLEENVERTEGENWOORDIGER VOOR NEDERLAND: EDITION HEUWEKEMEIJER
Tel. 530.86 Breedeweg, 21, AMSTERDAM-OOST Postgiro 335644

Figuren uit Vlaanderens Orgelhistorie

MR. YSEBRANT CLAESZ 1557,
CLAEYS DE SMET 1570,
BAUDEWIJN LE DON 1643,
in de kerk van Watervliet.

Wij bollen traag midden het wijdse polderland met de donkere stoere dijken. Verminkte canada's hangen schuin over de weg. Eindeloos ver ligt het polderland in enorme groene vlak-

ten, bleek-, donker-, purpergroen, met alleen doortussen een helle, puurgele streep loofzaad, en een glanzend blauwe waterplek der kreken.

Vers gewit en geteerd, duiken de boerenhoven achter enkele bloeiende appelaars.

Wij zien nu geen toren meer sinds de laatste beschieting: de spitse en een groot deel van die toren liggen in puin. De oorlog heeft hier zes weken lang in alle felheid gewoed. Er staat nu nog op de reste van die oude toren (als kleine jongen zagen wij hem vanop de vaartdijken onzer gemeente) een kleine stompe mutse.

Binnen de kerk en achter het koor is de schade buitengewoon groot en niet meer in de oude luister te herstellen. De prachtige schilderijen van een de Crayer, een van der Goes, een Seghers, de enige predikstoel en het koorgestoelte dragen allen de felle sporen van de zes weken beschieting. De oude grafmonumenten staan buiten in weer en wind, de kleurvensters hangen

aan flarden. Alles heeft schade geleden, ook het mooie orgelfront. De overdadig versierde kast van het groot orgel hangt scheef gezonken, de pijpen vallen uit de rij. Toch kon het nog veel erger geweest zijn, en, wie die dagen meemaakte, staat verbaasd er nog een orgel en een predikstoel te vinden!

Het goedbewaard archief is gaaf gebleven. Wij zitten op het stemmig kamertje waar het ons gemakkelijk gemaakt wordt door de Z. E. H. Pastoor Van Raemdonck die met kennis en optimisme de geweldige restauratie heeft aangevast, en door de sympathieke organist dhr. Verbrugghe, waarvoor wij hier onze innigste dank betuigen.

Heeft het archief in deze tijd niet geleden, toch moeten er in vroeger tijden veel archiefstukken zoek geraakt zijn daar er uit de 16^e eeuw slechts drie bundels kerkrekeningen overbleven. Wij vinden er echter interessante gegevens.

I. Mr Ysebrant

In 1557 vinden wij te Watervliet « Mr. ysebrant orghelmaeckere binnen brugghe voor zijne vacatie van dat hy te Watervliet quam visiteren den orghel die zelve ontrepereert ende ontstelt es ». Mr. Ysebrant zal wel ysebrant Claesz. zijn die in 1555 te Brugge in het Ste-Claraklooster aan het orgel werkt (zie Dr. Vente in zijn Bouwstukken). Wij weten, uit de ar-

chiefstukken niet, of hij de maker is van dit orgel, en in de losse quitanties en andere stukken waaraan de kerk van Watervliet zeer rijk is, vinden wij uit die tijd geen enkel stuk betreffende het orgel.

II. Mr. Cleays de smet

Wij ontdekten deze orgelbouwer in een bundel van 1570.

Hij is naar alle waarschijnlijkheid de broeder of de zoon van Aert de smet die wij in de St-Baafskathedraal rond de zelfde tijd terugvonden (1). « Betaelt Mr. Claeys de smet orghelmakere voor tmaken stellen ende regieren vanden nieuwen orghel inde voors.kercke XLvi gr. ende xx gr. zijne werckghesellen ghepresenteert als twerck volmaeckt was. » De gegevens over dit orgel zijn van bijkomstige aard.

Bernaert Stevens organist van Caprijcke heeft het orgel eerst bespeeld. Joos Michiels heeft het nieuwe orgel van Brussel naar Watervliet gevoerd met wagens en peerden en « metsgaders doude orghel wederoome tot brussel te voeren. »

De volgende organisten komen het orgel visiteren: Jan de costere van de vrouwekercke in brugghe, Mr. Daniel organiste van onse vrouwekercke t'Ardenburch. Cornelis vanden Ryne organiste van sint donas in brugghe heeft Athony Ackaert uit Watervliet « tzijnen huys ghegheven en de gheleert te spelene opden orghel ». Deze leerling verblijft tijdens deze studieperiode in het huis van M. Corn. bryncts schoolmeestere in brugghe en had er ook de « tafelkosten » te betalen.

In de laatste bundel uit de 16e wordt alleen vermeld dat een « orghelaere van brugghe » het orgel komt vermaken « ende stoppen ».

Van deze periode tot 1643 komt nog slechts één voornaam feit ter sprake n.l.: « Item betaelt aan Mijn heere den abt vanden Eechaute tot brugghe voor den coop van een positijf ten behouwe deser kerke ». Verder wordt een voerman betaald om « tdraeghen van tzelf positijf tot opden waeghen, en een timmerman om een tafel te maken, « daer het positijf ofte den orghel op staet ». De rol van dit positief in kerken zoals deze van Watervliet is niet steeds duidelijk. Doch, het is een louter veronderstelling, wij vermoeden dat dit positief, behalve een functie van koororgel, ook medegevoerd werd op een wagen in de verschillende processies. In Watervliet en ook in archieven van andere kerken vonden wij meermalen een betaling « omme te spelene den orghel in den omme-gheganck ». En, eigenaardig feit: die organist is gewoonlijk niet de plaatselijke kerkorganist.

III. Baudewijn le don

Meester le don is voor ons tot nog toe een volslagen onbekend orgelbouwer geweest. Is hij afkomstig van Brugge? Hij woont er, werkt er in elk geval nu in de jaren kort vóór en zeker tien jaar na het bouwen van dit orgel. Geen organoloog of geschiedschrijver heeft hem vermeld in zoverre wij konden nagaan. Sommige van zijn rekeningen en quitanties zijn in het Nederlands, andere in het Frans. De laatst genoemden zijn echter niet in het goede Frans van die tijd doch zeer gebroken en naief. Er is echter geen enkele door hem zelf geschreven gezien hij het contract en de verificaties der betalingen steeds met een « merck » onderschrijft. Het merk verbeeldt een orgelpijp. Het contract en de dispositie van het orgel zijn de eerste stukken die op dit werk betrekking hebben; er zijn dus geen gegevens over het oude orgel.

Dispositie van het orgel ten jare 1643:

- Eerst een orghel van acht voeten.
- 2 Devanture van acht voeten open volghens de teeckeninghen van Inghels tin
- 3 Bordon van vier voeten luydende acht
- 4 Prestant van 4 voeten open
- 5 flute van 2 voet luydende 4
- 6 doublet van 2 voet
- 7 quinte fluyt
- 8 Cleyen fluyt van 1 voet luydende 2
- 9 furniture van 4 pijpen
- 10 Cimbale van 3 pijpen
- 11 Cornet van 5 pijpen beginnende vande feynste van C solfaut in tmidden van telavier
- 12 flajolet
- 13 Trompet 8 voet van inghels tin ende loot tzamen
- 14 Claron 4 voet tin ende loot tzamen
- 15 trommel
- 16 nachtegael
- 17 tramblant
- Stoel in monster beneden van 4 voeten
 - 1 prestant dienende voor monster van inghels tin, groote als boven
 - 2 Bordon als boven
 - 3 fluyt als boven
 - 4 doublet als boven
 - 5 quinte fluyt als boven
 - 6 Cleyen fluytken
 - 7 Tierce beghinnende als teornet boven
 - 8 furniture van 3 pijpen
 - 9 cimbal van 2 pijpen
 - 10 regael oft voix humaine luydende op acht voeten tin
- De clavieren van beyde ghedisponeert op 45 touchen van palmhoudt oft yvoir.

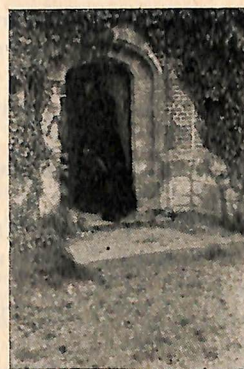
In de marge van het eerste clavier werd bijgevoegd: « Dese casse hoogte 38 voeten en de breedte 12 voeten met deuren ende chieraten (sieraad) in langher 5½ voeten. In de breedte 3 voet alles goet droogh wagheshot. »

Bij het tweede clavier: « Dese casse naer advenant der bovenste. »

In de inleiding van dit stuk staat duidelijk: « Boudewijn le don orghelmaeckere wonende in de Stadt van brugghe. »

De organist der kerk van Watervliet uit deze periode droeg de weidse naam van Pieter Manilius ab Austria, hij was terzelfder tijd vice-pastor. Wij vinden van zijne hand een aanvraag tot verhoging van zijn wedde in zeer sierlijke vormen: « nadat hy omtrent den tijt van twee jaren bedient heeft het groote nieuwe orghele sonder augmentatie van zijn ordinaire gaige van sesse ponden groote, nieteghenstaende dat het bedienen van soodanighen orghel veel moeilijker is ende constijgher soo om de verheventheijt ende plaetse als de menighvuldigheijt vande registers ende van het bedienen van een cleijn positiefken, soo zullen mijne voornoemde heeren believen het voornoemde pensioe te augmenteren naar deseratie soo om de redenen voorn. als ende mede om de onkosten by hem uytghestaen in het tracteren van de liefhebbers vanden orghele en de musiecke ende om de nieuwichheijt ende schoonheijt van het werck... »

Het zal niemand verbazen dat hem aanstonds een bijvergoeding van vier ponden werd toegestaan.

Dit mooi hoekje aan het stukgeschoten koor, bleef gespaard.

Hier dient eveneens aangestipt dat in het zelfde jaar, 1643 het onderstuk van het orgel of portaal door de grote meester Jacques Sauvage gemaakt werd en waarin hij o.a. een beeld sneed van de H. Cecilia spelend op een portatief.

Bij het leveren van het orgel vinden wij dezelfde détails als vroeger in andere archiefstukken n.l. de betalingen van de voerman die het orgel vervoerde «ter causen vande met waeghens ende peerden ghereden thebben by het sas van ghent, tot philippinen, om deylen naer Ghent om spieswerck naer brugghe om den orghele.»

De dispositie van het orgel wordt echter in 1648 aangevuld met een «Cromhoorne» en een «bombaerde» waarvoor ook betaald wordt «3 florins pour delle paille, 4 florins pour le voitaire au bateau, 5 chellin pour le chariot donné à Bruge, 9 chellin a Maldeghem, 6 chellin pour despens de chevaël» enz.

De naam van Baudewijn le don vinden wij terug in de rekeningen van Watervliet tot en

met 1656. Nadien is er tot 1700 enkel sprake van kleinere werken door Mr. Carolus Teerlinck die ook in de St Niklaaskerk te Gent werkte, een zekere Carel Lalo en Mr. Steven billemos. In 1700 en volgende jaren wordt het orgel nagezien door een sekere predicheer, orghelmakere. De gegevens vanaf deze periode zullen wij in een der volgende nummers publiceren daar zij de veranderingen die de laatste dispositie onderging, in meerdere bladzijden aanduiden.

Berten DE KEYZER

(1) Zie vorig nummer van De Schalmei. In Lede vinden wij Claeys de smet in het jaar 1556. Cfr. Jg. II, nr. 2, bl. 27.

de invloed van de vlaamse orgelbouw op de franse

De reeks zeer belangrijke artikels door Dr. Vente, onder deze hoofding in «De Schalmei» gepubliceerd, zal over korte tijd in vertaling overgenomen worden in «Bulletin trimestriel des Amis de l'Orgue» waarvan N. Dufourcq de Hoofdredacteur is. (N.v.d.R.).

Wanneer ik aan de hand van de beschikbare literatuur een overzicht tracht te geven van de Nederlandse meesters, die in Frankrijk, dus ten Zuiden van de 16 en 17e eeuwse grenzen, hebben gewerkt, kom ik tot de volgende lijst:

1. Jean de Songniet I, 1381 Troyes (14).
2. Godfried en Jan van Veurne, 1382-1441, Rouen (15).
3. Gilbert en Jean de Visée, circa 1380, Bourgondië (16).
4. Hendrik Arnauts van Zwolle, circa 1440, Bourgondië (17).
5. Jean de Songniet II, 1440, Troyes (18).
6. Jan van Steenren of Jan van Aren I, circa 1460, Bourgondië (19).
7. Oudin Hestre, 1487-1491, Reims, Parijs, Rouen (20).
8. Petrus de Estrada, 1515, Rouen (21).
9. Josse Le Bel, 1551, Parijs (11).
10. Aart de Smet, 1585, Morlaix, St-Jean-du-Doigt (22).
11. Jan en Mathijs Langhedul, 1585-1605, Parijs (23).
12. Jan, Floris en Nicolaas Hocquet, 1588-1619, Metz, Nancy, Reims (24).
13. André de la Haye, 1594, Fougères (25).
14. François de la Haye, 1615, Troyes (26).

15. Jacques Bernard dit Du Mont, circa 1620, Rouen (27).
16. Louis Isoré, circa 1615, Eu (28).
17. Guillaume Ponchet, 1623, Béziers (29).
18. Christophe Dubois, 1637-1643, Dieppe, Rouen, Bernay (30).
19. Charles Royer, 1645-1675, Marseille (31).
20. Jan Visbecq, 1695, Reims (32).

Het zal wel noodzakelijk zijn om te verklaren, waarom enkele namen op deze lijst voorkomen. De Franse orgelhistoricus vooral zal zich afvragen, waarom Oudin Hestre, Petrus de Estrada, Josse Le Bel en Jacques Bernard dit Du Mont hier genoemd worden.

Over de afkomst van Oudin Hestre weten de bronnen niet meer te melden dan dat hij is «organista de Cameraco» of «organorum compositor alemannus» kan de vraag doen rijzen of Oudin soms een Duitser was en geen Vlaams meester. Ik mag hierover verwijzen naar hetgeen ik reeds over de betekenis van dit woord heb geschreven in de regels hierboven (*). Ik wil de mogelijkheid, dat Hestre een Duitser was niet volkomen uitsluiten, maar het komt mij toch voor, dat deze meester uit Kamerijk een Waals meester was; ook zijn naam pleit voor deze uitleg.

En dan Petrus de Estrada! Hoe verleidelijk om deze orgelmaker te verklaren tot een Spanjaard! Het orgel, dat hij in 1515 in de St-Vivien te Rouen bouwt, is echter Vlaams van conceptie. Maar hoe komt hij dan aan die Spaanse

naam? Ik meen, dat deze een vertaling is van Pieter van der Straeten. Juist de naam Van der Straeten kan gemakkelijk vertaald worden. Leeft er in de 16^e eeuw niet een heel geslacht van Van der Straeten's en De la Rue's, dat bijzondere prestaties leverde op allerlei gebied der muziek? We kennen natuurlijk de beroemde componist Pierre de la Rue († 1515); er is een orgelmaker broeder Joris Van der Straeten, die in St-Winoksbergen (1508) en Boerburg (1534) werkte en tenslotte was er ook nog een orgelmaker Pieter de la Rue, die in 1581 te Blankenberghe en in 1585 te Brugge orgels repareerde. Het is een algemeen bekend verschijnsel, dat juist de Nederlanders in de 15e, 16e en 17e eeuw hun namen veelvuldig veranderden of vertaalden. Zo noemt de Brusselse orgelmaker Joost de Muldre zich ook Josse Lemonnier; Philippus de Monte is een deftiger naam voor Filip van den Berg, Josquin des Prés voor Josken van der Weyden, Mathieu Le Leup voor Mathijs de Wulf, enz. Ik geloof derhalve dat Pedro de Estrada een Vlaams meester is, die in Spanje heeft gewerkt, zich daar een Spaanse naam heeft aangemeten en zich in Rouen eveneens met deze weidse naam laat benoemen, omdat het Vlaamse Pieterke van der Straeten toch niet uitgesproken kon worden en het ook niet imponeerde!

Ook Josse Le Bel houd ik voor een Vlaamse meester. Vooreerst is de naam Josse in Vlaanderen zeer algemeen, maar verder verfoont het hoofdwerk van het orgel in de St-Germain-l'Auxerrois te Parijs, dat hij in 1551 bouwde, alle eigenschappen van de Vlaamse orgelbouw. Ook de naam Le Bel kan zeer gemakkelijk vertaald zijn.

Al is Crespin Carlier geen Vlaams meester door geboorte, toch meen ik hem te mogen rekenen onder de orgelmakers, die het krachtigst de Vlaamse orgelbouw hebben verspreid. Het staat vast, dat Crespin geboren werd te Laon; zijn familie behoorde tot de aanzienlijke burgers van deze stad. Het is echter mogelijk, ja, zelfs waarschijnlijk, dat de Carlier's uit Laon verwant zijn aan het geslacht Carlier, dat te Lille woonde. In de 16^e en de 18^e eeuw zijn er tal van orgelmakers, die Carlier heten en afkomstig zijn uit Lille. Het staat bovendien vast, dat Crespin's eerste orgels gebouwd werden in de Zuidelijke Nederlanden en dat hij van omstreeks 1590 tot omstreeks 1600 in Lille woonde. Pas als Crespin beroemd is geworden door zijn orgels te Gent en te Namen, gaat hij naar Rouen, waar hij vriendschap sluit met Titelouze en vrijwel onmiddellijk de belangrijkste orgelbouwer wordt. Ik mag aannemen, dat Crespin door zijn verblijf in de Nederlanden zich de

Vlaamse orgelbouwkunst heeft eigen gemaakt; de conclusie, dat hij zijn leerjaren bij de familie Langhedul of bij een meester uit de Langhedul-school heeft doorgebracht, lijkt mij voor de hand te liggen. Bovendien bewijzen de disposities van Carlier's orgels een nauwe aansluiting aan het oeuvre der Langheduls.

Als aangenomen kan worden, dat Crespin Carlier leerling van de Langhedul-school is, dan wordt meteen nog veel meer verklaarbaar. Waarschijnlijk was Jean Carlier een broer van Crespin; hij werkte in St-Denis in 1604. Een andere Carlier-leerling is Jacques Bernard dit Du Mont, een te Rouen woonachtig orgelmaker. Ik neem aan, dat deze orgelmaker eigenlijk Jacob Bernards alias Van den Berg heette. Regelmatig immers is in de Nederlanden het verschijnsel, dat iemand twee namen heeft; ik kan daarvan verschillende voorbeelden, ook onder de orgelmakers geven: Jan Verrijt alias Liere, Claude Barnabé Goymont dit Duplesi, enz. Op grond van het bezitten van twee namen, neem ik aan, dat deze meester eveneens Zuidnederlander was; de naam Du Mont kan zeer gemakkelijk vertaald worden. Tenslotte is er nog de mogelijkheid, dat ook de beroemde orgelmakersfamilie De Heman of Le Heman geparenteerd was aan Crespin Carlier (33).

Ook al zouden Jean Carlier, Jacques Bernard dit Du Mont en het geslacht De Heman geen verwanten geweest zijn van Crespin Carlier, ook dan nog kan zijn invloed op hen, door regelmatig contact, niet te hoog worden aangeslagen.

De invloed van de Vlaamse orgelkunst op de Franse kan in de 15^e eeuw en in het begin van de 16^e eeuw moeilijk in technische details worden aangetoond, vooral door het gebrek aan bewijskrachtige documenten. De invloed is er echter stellig geweest, al was het alleen maar omdat tal van de bekwaamste Vlaamse meesters in alle hoeken van Frankrijk ten Noorden van de Loire hebben gewerkt. Zij hebben zeker medegewerkt aan de uitgebreide experimenten, die de orgelbouw kort na 1500 kenmerkt. Een meester als Petrus de Estrada alias Pieter van der Straeten brengt in 1515 te Rouen St-Vivien allerlei noviteiten; hij acht het noodzakelijk het instrument in de eerste plaats te voorzien van een register, dat in de Nederlanden nagenoeg axiomatisch wordt toegepast: „le double principal”, waarvan zeer duidelijk wordt bepaald, dat het zal hebben „les principaux par devant” en „les segondz principaulx de derrière”. Een ander Nederlands register is de „Flustes d'Allemagne”, d.i. de in de Nederlanden algemeen gebruikelijke Roerfluit, in de Nederlanden zelf

in die tijd meestal gewoon « Holpijp » genoemd; ook de Nachtegaal is een typisch Nederlands register. Van de andere stemmen, zoals Haultboys, Simphonie, enz. kan men moeilijk zeggen dat ze typisch Nederlands zijn, omdat dergelijke stemmen ook in de Nederlanden nog pas proefsgewijs worden geconstrueerd (21).

Het hoofdwerk van het instrument in de St-Germain-l'Auxerrois te Parijs, dat Josse Le Bel in 1551 « up to date » maakte, sluit volkomen aan bij het in de Zuidelijke Nederlanden gebruikelijke type; alleen de Cornet VI sterk ontbreekt er nog, doch dat register heeft ook in de lage landen juist zijn intrede gedaan (11).

Op één wijze is het echter mogelijk de Vlaamse invloed vóór 1580 duidelijk vast te stellen, n.l. door de vakterminologie, die in Frankrijk gedurende de 16e eeuw ontstaat. Ik noem hier enkele orgeltechnische uitdrukkingen, die uit het Nederlands in het Frans zijn overgenomen:

« Le jeu sourd », letterlijke vertaling voor « Dooff », het oude Nederlandse woord voor de Prestant 16,8 of 4 voet (34). Ik acht het zelfs mogelijk, dat de naam « Montre » eveneens afkomstig is uit Vlaanderen. Naast het woord Dooff kende men in Vlaanderen n.l. ook het woord « tooch », een oude vorm verwant aan het werkwoord « tonen » = « montrer ».

« Cromorne » is een verbastering van het Nederlandse « Kromhoorn ».

De « Cornet d'Allemagne », soms ook « Cornet de Flandres » genoemd, bewijst door haar naam reeds haar Vlaamse afkomst; in de Zuidelijke Nederlanden zelf wordt dit register meestal Nachthoorn genoemd. De term « Cornet d'Allemagne » werd zelfs zó populair, dat Crespin Carlier het register in Namen, dus in de Zuidelijke Nederlanden, zijn Franse naam « Cornet d'Allemagne » geeft (35) en het orgel van de St-Nicolaas te Gent heeft in 1605 geen Nachthoorn, maar wel een « Duitse Hoorn » (13). Als Jan Langhedul in 1586 in het Augustijnenklooster te Parijs werkt, noemt hij dit register « Cornet à bocquin », omdat hij de benaming « Cornet d'Allemagne » of « Cornet de Flandres » niet kent. Ter voorkoming van misverstand noemt hij ze « à boucquin » (= labiaal), omdat men met de Cornet toen meestal het tongwerk bedoelde (36).

Ook de « Flûte d'Allemagne » ondergaat hetzelfde proces en wordt in de Zuidelijke Nederlanden vaak « Duitse Fluit » genoemd.

« Chaire » is de letterlijke vertaling van het Nederlandse « Stoel », dat in de orgeltaal bijna altijd « rugpositief » betekent. Ook in het Engels is deze term overgenomen en is daar — zeer onjuist — verbasterd tot « choir organ ».

Omstreeks 1580 komen tal van grote Vlaamse meesters naar Frankrijk: Aert de Smet, Jan Langhedul en omstreeks 1600 Crespin Carlier. Ik geloof dat deze drie orgelmakers aan het Franse orgel zijn vaste type hebben gegeven, ook al is het eerst geconstateerde orgel van deze nieuwe conceptie, dat van Gisors, niet gebouwd door een Zuidnederlandse meester, maar door Nicolas Barbier (37). De later gekomenen vonden in Frankrijk een gestandaardiseerd instrument dat zeer verwant was aan het Zuidnederlandse orgel. Zij hebben de ontwikkeling niet wezenlijk meer beïnvloed.

Na het midden van de 17e eeuw zijn de rollen omgekeerd: dan ondergaat het Zuidnederlandse orgel de invloed van de Franse kunst, vooral bij de bouw van grote instrumenten door de constructie van nieuwe windladen, het « Récit » en het « Echo ». Vooral het uit Noyon afkomstige geslacht Le Picard, dat zich aan het einde van de 17e eeuw te Luik vestigde heeft zeer vruchtbaar gewerkt.

14. E. Martinot, Orgues et Organistes des églises du diocèse de Troyes, 1941, p. 23.
15. Dufourcq, Documents..., p. 23-25.
16. Dufourcq, Esquisse..., p. 216.
17. idem, p. 88 seqq.
18. Martinot, Orgues..., p. 29.
19. N. Dufourcq, Les facteurs d'orgues étrangers en France; La Revue Musicale, 14e année, No. 139 (1933) p. 184.
20. Dufourcq, Documents..., p. 27, 65.
21. idem. p. 40, 41.
22. idem, p. 59.
23. M. A. Vente, Figuren uit Vlaanderens Orgelhistorie. 3. Het geslacht Langhedul. De Schalmei, Juli en September 1946.
24. Dufourcq, Esquisse..., p. 248.
25. Dufourcq, Documents..., p. 57.
26. Martinot, Orgues..., p. 34.
27. Dufourcq, Documents, p. 109, note 2.
28. Dufourcq, Esquisse..., p. 244.
29. Dufourcq, Les facteurs d'orgues étrangers, p. 186.
30. Dufourcq, Esquisse..., p. 244.
31. N. Dufourcq, Orgues Comtadines et Orgues Provençales, 1935, p. 25.
32. Dufourcq, Documents, p. 257.
33. idem, p. 118, note 1.
34. Dufourcq, Esquisse..., p. 178.
35. J. Yernaux, Orgues et organistes du Pays Mosan. Extrait du Bulletin des Bibliophiles liégeois, 1937, p. 18.
36. Dufourcq, Documents..., p. 142.
37. idem, p. 123.

Dr M. A. VENTE.

(*) Zie artikel 1 in De Schalmei, Januari 1948.

een BELGISCHE FRANCK-BIOGRAPHIE

Het is opvallend hoe weinig geschriften den componist César Franck in de wereldliteratuur zijn ten dele gevallen. Wél verschenen van zijn tijdgenoten: Liszt, Chopin, Brahms, Wagner of Berlioz niet alleen in alle talen reeksen van biographieën, maar werden hun meest onbetekende lotgevallen, dagboekantekeningen of (liefde-) brieven tot lijvige boekdelen gebundeld. Van de auteur der *Trois Chorals* echter bestond tot dusver slechts de in 1907 reeds geschreven biographie door Vincent d'Indy; een boek tijdens de oorlog geschreven door de nazi Ch. Mohr, met den veelzeggende titel: « César Franck, ein deutsch Musiker », benevens een aantal kleinere geschriften over de meester, w.o. een — inmiddels uitverkochte — studie van Prof. Ch. v. d. Borren over het dramatisch oeuvre van Franck, wel de voornaamste plaats innam.

Een Luikenaar, die schoon „liefhebber” zijnde van het toonkunstig gebeuren in de hoedanigheid van kwartetsspeler en criticus, de literator Maurice Kunel had zijn hart al sinds jaren verpand aan zijn illustere stadsgenoot en bijna mede-párochiaan: César, Auguste Franck. Begiftigd met een scherp critisch vermogen, een hoog ontwikkelde muzikale smaak nevens een groot schrijftalent — men leze zijn boeken « Baudelaire en Belgique »; « Jules Laforgue et les Ysaye au pays de Liège »; « Verlaine et Rimbaud en Belgique » — heeft hij schier alle gangen van « le maître angélique » tijdens zijn leven hier beneden nagegaan en daarvan een nieuw « leven » geschapen. Want hoewel er om zo te zeggen van een « leven » van deze componist bijna geen sprake is, althans naar uiterlijke omstandigheden te oordelen, heeft M. Kunel nog zóveel bijzonderheden, welke tot dusver onbekend zijn gebleven, of slechts hier en daar in tijdschriften werden gepubliceerd, weten te ont-

dekken, dank zij een langdurige en nauwgezette studie, dat het hem mogelijk is geworden een nieuw boek samen te stellen onder de titel van: « LA VIE DE CESAR FRANCK » (Ed. B. Grasset, Paris).

Het boek volgt het leven van de Meester in al zijn ontwikkelingsstadia, vooral van zijn harde jeugd waaromtrent tot nu toe nog weinig aan 't licht getreden is. Hij doet dit in kleine aangeschakelde kapitteltjes gelijk we in een prentencabinet rondlopend, daar eveneens het leven van een bepaalde persoonlijkheid in enkele scherpe trekken zien.

En zó voortschrijdend en ons in dit leven verdiepend, zien wij hoe onder een rimpeloos oppervlak van alledaagse beslommeringen, een systematisch ingedeelde dagtaak, en een egaal verlopend gezinsleven, een tragiek schuil ging van meerdere schrijnende conflicten. Zijn jeugd was hard door de medogenloze opvoeding van een tyrannieke vader. Deze ontnam hem vrijwel alle vreugde « die de jeugd kan verblijden ». Dit conflict waarvan de jonge Franck zich tijdens zijn leven dociel onderwierp, liep ten slotte — bij de weigering van zijn vader om het alleszins christelijk huwelijk van z'n zoon te erkennen — uit op een definitieve breuk. Daarvoor had hij zij moeder — een bijzonder liefderijke vrouw — reeds verloren. Bovendien stierven twee zijner kinderen zeer vroegtijdig. Hij werkte bijna dag en nacht om in zijn onderhoud te voorzien. En ten slotte werd zijn muziek — behalve door enkele vrienden en leerlingen — bijna z'n leven lang miskend. Dit alles vernemen wij in vele onbekende bijzonderheden in voormeld boek, en terecht spreekt de schrijver daarom van het « menselijk drama » dat zich in zijn muziek uitzingt.

De pianist die « Prélude, Choral et Fugue » kent, en de « Variations Symphonique », de dirigent van de SYMPHONIE of van LES BEATITUDES en ook de organist die aan zijn, voor passie bijna uitgesloten domein van de orgelklank, de *Trois Chorals*, de *Six pièces*, en *Trois pièces* vertolkt, weet dat deze muziek vóór zij de hemelse sferen op het eind doet opengaan, veelal spanningen van lyrische bewogenheid, soms zelfs van dramatische wending moet beleven alvorens het elyseese gebied te betreden. Men denke hier i.h.b. aan het IIe Choral.

« Beethoven en Michel Angelo, » zo schrijft Kunel hier ergens, « stellen zich te weer tegen het noodlot. César Franck volgt hen in een innerlijke strijd waar het genie strijdt tegen zijn

hydra. Alleen neemt hij in deze gevechten waarin de geest gekweld wordt een toevlucht tot het Opperwezen; naar Hem strekt hij de armen uit om hulp. Men hoort hem steunen in zijn gevangenis; maar op het einde verandert zijn smart in een gebed. Soms is het in deze strijd alsof een grote kreet gelijk die op Golgotha de ruimte doorklieft. Alles schijnt dan geëindigd: het is de onderwerping, het is de sereniteit gelijk een opstanding op de dag na de kruisiging. Wij kenden tot nu toe niets van het diep-bewogen leven van Franck. Hij heeft geen behoefte gehad andere confidenties te doen dan deze door middel van zijn muziek, wel wetend dat deze taal de meest discrete van alle, een abstracte zin verleent aan zijn bekentenissen. »

De schrijver releveert in dit verband nog de Vioolsonate, het Kwartet en Kwintet vooral.

Meesterlijke bladzijden wijdt hij ook aan de organist-improvistor, aan de organist herschepper van oude muziek en aan de organist schep- per van een nieuw muziekidoom.

In een der laatste afleveringen van „De Schalmei” las ik van de hoge belangstelling der Gentse Kerkvorst voor orgelspel. Ook ten tijde van César Franck interesseerde de Kardinaal-aartsbisschop van Parijs zich zodanig voor diens improvisatie dat hij na afloop van zulk een bespeling de Pastoor der Ste-Clotilde — waaraan de Meester verbonden was — deze veelzeggende uitspraak deed horen: « Gij hebt daar een wonderbare voorspreker, mijn zoon, hij zal de zielen dichter dan wij tot God brengen! »

Wij zouden op dit boek en vooral op dit boeiend kapittel nader willen ingaan, wij zouden een critische beschouwing over Franck's Nederlandse afstamming welke Kunel nog niet kende willen geven. Wij mogen echter voor dit moment volstaan met het signaleren van een boek dat over hem, die de orgelkunst in de vorige eeuw wist te bezielen en ook andere domeinen der muzikale compositie wist te ontsluiten, een geheel nieuw licht doet schijnen.

Marius MONNIKENDAM

KERK en CONCERTORGELS

MECHANISCH

PNEUMATISCH

ELEKTRISCH

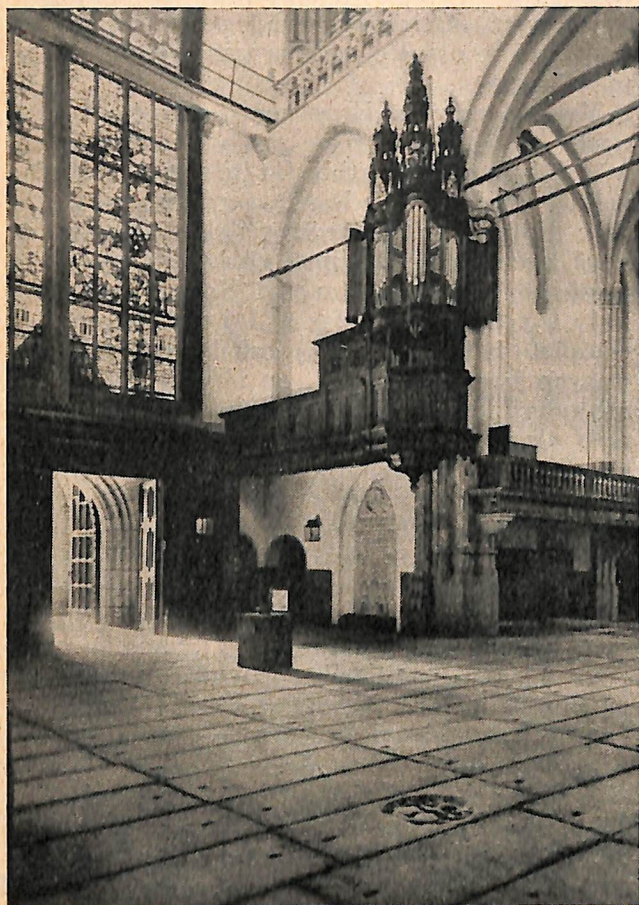
DE

Firma J. STEVENS, Duffel

Gesticht in 1840

STELT ER PRIJS OP ALLE ELEKTRISCHE ORGELAPPARATEN,
COMBINATIECENTRALEN en SPEELTAFELS, zelf te vervaardigen !

Een uniek Instrument...

het kleine orgel

in de nieuwe kerk te amsterdam

renaissance toren-bekroningen te oordelen, is dit orgel tussen 1550 en 1570 gebouwd, met het doel de koorzang te omspelen en af te wisselen. Daar archivalische gegevens over de oorsprong van dit orgel niet bekend zijn, kunnen we slechts bij wijze van gissing veronderstellen, dat Peter Janszoon de Swart (Utrecht) de bouwer zou kunnen zijn geweest, omdat deze als de meest bekende orgelmaker in Holland en Utrecht o.a. het grote orgel in de Oude kerk te Amsterdam in 1567 met een rugwerk vergrootte en in 1588 het kleine orgel aldaar herstelde. Aan de nog bewaard gebleven oude klavieren en registratuur is duidelijk te zien, dat het instrument uit het derde kwartaal van de 16^e eeuw moet dateren, evenals aan de vergane perkamenten kanaalbeplakking van oude misboeken, welke bij de restauratie door leer moest worden vervangen.

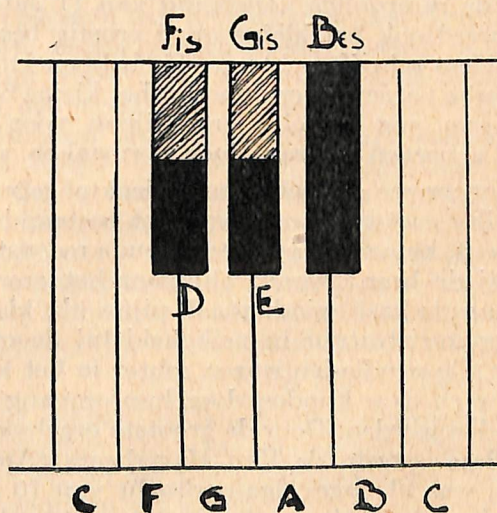
Uiterst zeldzaam in hun verdeling zijn de klavieren. Zij lopen voor de manualen van C.D.E. tot c3, en voor het pedaal van C.D.E. tot d1.e1, maar het unieke is de volgorde in het onderste octaaf, die aldus is:

AT begin Mei het oude kleine orgel van de Nieuwe kerk te Amsterdam, na driekwart-eeuw zwijgen, weer in gebruik werd genomen, is een gebeurtenis die de orgelliefhebbers in Nederland en ook in België zal interesseren. Want het geldt

hier niet alleen het weer tot leven gewekt worden van het oudste nog dienstdoende orgel in Nederlands hoofdstad, maar ook van een instrument dat door zijn historische curiositeiten waarschijnlijk enig ter wereld mag worden genoemd. Ook zal menig Amsterdammer er trots op zijn, dat zijn kathedraal dan de enige kerk in Nederland is, welke drie orgels in gebruik heeft.

Uiterlijk is aan de orgelkast, die met zijn galerij al bijna vier eeuwen de wand van het zuidtransept bewesten de ingang beslaat, niets veranderd. Naar de stijl van de kast met zijn

Men noemt dit « gebroken klavier ». Het ontstaan hiervan is alleen historisch te begrijpen. Aanvankelijk begonnen orgelklavieren onderaan op F en hadden als zwarte toets alleen Bes. Later kwam onder een toets C, terwijl, toen D

en E werden bijgemaakt, deze werden aangesloten op zwarte toetsen Fis en Gis. Toen in de zeventiende eeuw ook de behoefte aan pijpen voor Fis en Gis zich deed gevoelen, kortte men de zwarte toetsen voor D en E tot de helft in, en maakte men daarachter verhoogde zwarte toetsen waarop de pijpen voor Fis en Gis werden aangesloten. Met het pedaalklavier is het in het orgel al evenzo. Speelt men dus chromatisch naar boven, dan hoort men in het laagste octaaf van het kleine Nieuwekerksorgel achtereenvolgens: C, F, D, Fis, G, E, Gis, A, Bes (en verder normaal). Dit orgel moet dus met gebruiksaanwijzing worden bespeeld! Bij de restauratie is dit alles natuurlijk zorgvuldig zo gelaten.

Vermelding verdient verder, dat de manuaaltoetsen zijn belegd met een merkwaardige gespikkelde wortelnotenhoutsoort en dat in de voorkant der ondertoetsen accoladeboogjes zijn weggestoken (1). De manualen kunnen gekoppeld worden, door het bovenmanuaal aan twee knoppen naar voren te schuiven, hetgeen bij oude Nederlandse orgels meer voorkomt. Vooral de boventoetsen zijn veel breder (12 mm.) dan thans gebruikelijk. Het pedaalklavier heeft buitengewoon korte toetsen, niettegenstaande ruimte voor langere aanwezig is. Merkwaardig zijn ook de registers, waarvan de knoppen bevestigd zijn op platte ijzeren schuiven, die door metalen schildjes lopen (1). Alle registers zijn rechts van de klaviatuur aangebracht, merkwaardig voorbeeld van een a-symmetrische speeltafel (2).

Bij de rampzalige kerkbrand van 11 Januari 1645 werd ook het kleine orgel ernstig beschadigd. Hess schrijft echter: « Zo hebben Burge-meesteren na derzelver opbouw, het kleine orgel, waar van nog verscheidene Pijpen voor den brand geborgen waaren, doen hermaaken. »

Wanneer we de schaarse gedrukte gegevens aanvullen met onderzoek van het bestaande instrument, komen we tot de volgende reconstructie. Bij de brand waren blijkbaar het grootste deel van de kast, windkanaal, pijpwerk, klaviatuur en registratuur in veiligheid bij de orgelmaker. De windladen waren echter in het kerkgebouw en deze konden door hun omvang niet behouden worden. Door de grootste orgelmakers van deze streek, de Van Hagerbeers (Amersfoort), was nl. ingevolge opdracht van 10 Juni 1644, de restauratie van het instrument ter hand genomen, waarbij Germer Galtussen van H. tussen 1644 en 1649 er aan werkte en Jacobus Galtussen van H. het werk in 1651 voltooide. Aan deze restauratie is dus het behoud van een groot deel van dit orgel te danken. Bij dat herstel hielden de Hagerbeers zich aan de ruimte die de

kast bood en handhaafden de antieke klaviatuur, doch ze legden de nieuwe sleepladen practischer aan. Het resultaat van hun werk was zodanig, dat Fokkens in 1662 schreef over het kleine orgel « daer in de week alle dagen op ghespeelt wort, dit is soo heerlijk een werk dat het geen andere orgelen wegens zijn geluijt behoeft te wijken. »

Merkwaardig is Hagerbeers zuiver chromatische opstelling van de pijpen in het zijwerk, waarbij Ct/me normaal-aflopend over de windlade zijn verdeeld, en tussen deze grote pijpen in tegengestelde richting telkens twee kleinere pijpen staan (ft/m c2) en tenslotte drie (cis2 t/m c3). Nog curieuser is het extra-zijlade, dat met de complete lade van het zijwerk is verbonden, en waarop voor cl, cisl, dl, en el van het pedaal afzonderlijke pijpjes staan (voor dezelfde stemmen als van het zijwerk, dat met een pedaal-knop aan dit manuaal kan worden verbonden). Hiervoor is geen andere verklaring te geven, dan dat men bij gekoppeld pedaalspel wilde voorkomen dat in de discant de stemvoering op het manuaal die op het pedaal zou door-kruisen. Dit orgel heeft dus eigenlijk op het vrije pedaal van 1 stem nog 7 stemmen extra voor de 4 hoogste toetsen! Ook dit komt op geen orgel in Nederland (ter wereld?) voor.

Tot 1680 werd alleen het kleine orgel gebruikt voor begeleiding van de gemeentezang. Maar op den duur kon het zich moeilijk handhaven naast het in 1655 gereedgekomen grote orgel dat tegen de westwand der kerk was opgesteld. Wij vinden slechts kleine herstellingen vermeld (o.a. in 1819 voor f. 380,-) en er is nog sprake geweest dat het zou worden verplaatst. In 1866 lezen we een laatste noodkreet van de opzichter over de orgels, dat het werk nodig ingrijpende herstelling behoeft. Kort daarna zijn echter de pijpen en balgen weggenomen, en hing het orgel daar met gesloten deuren als een beroofd karkas, zij het niet zo compleet leeggehaald als het kleine orgel in de Oude kerk (waarvan een zestal registers bewaard bleven in het orgel der Geref. Oosterkerk te Aalken).

De orgelkenner J. W. Enschedé noemde het in 1917 een „ruïne” en merkte n.a.v. de antieke klaviatuur op: « Moge dit piëteitsvol behouden blijven. » Bij de restauratie van het grote orgel (1912) voorzag de Utrechtse orgelbouwer M. Maarschalkerweerd het front weer van pijpen, die thans alle sprekend zijn gemaakt in de Doeff (Praestant) 8' van het bovenwerk.

(1) Evenals bij het uit 1511 daterende koororgel in de Grote Kerk te Alkmaar.

(2) Vroeger vond men dit ook bij de orgels te Amsterdam Oude Kerk klein orgel en te Wijk bij Duurstede.

Toen na de bevrijding plannen voor de — zeer nodige — restauratie van het grote orgel ter sprake kwamen, stelde schrijver dezes als opzichter over de orgels der Ned. Herv. Gemeente te Amsterdam voor, het kleine orgel weer te herbouwen, opdat het dan als hulporgel zou kunnen dienen, en tevens bij trouwdiensten en historische orgelconcerten worden gebruikt. Gevolg was, dat een uitgewerkt plan van reconstructie door mij moest worden opgemaakt, waarbij de (door Hess in 1810 meegedeelde) dispositie voor het bovenwerk geheel, en voor het zijwerk grotendeels (3) als basis diende. Daar slechts behalve het front twee pijpfragmenten bewaard bleken (deze staan thans boven de klaviatuur), en de gaten in de pijproosters niet-betrouwbare gegevens over oorspronkelijke mensuren boden, is bij de mensuren van het nieuwe pijpwerk gestreefd naar een homogeen beeld overeenkomstig het gemiddelde van Nederlandse mensuren van pijpwerk uit de 16^e eeuw, voorzover deze op de windladen zouden kunnen staan. De ruimte op de galerij liet helaas niet toe meer dan een Bourdon 16' voor het pedaal bij te plaatsen, voor liturgisch spel een onontbeerlijk register.

De uitvoering van dit plan is toevertrouwd aan de Zaandamse orgelbouwer D. A. Flen-
t r o p, bekend om zijn voorliefde voor onze oude orgels. Deze heeft al het oude zorgvuldig gehandhaafd en gerestaureerd (alleen de centimeters dikke laag stof verdween!) en door bijmaking van een hoofd- en compresseur-balg, ventilator, vrij pedaal en pijpwerk (alle fabrikaat van de firma Stinkens te Zeist, die hier twee van haar eerste tongwerken volgens antieke mensuren leverde) het orgel weer leven ingeblazen. Bijzondere lof komt zijn intoneur M. Schreutelkamp toe, die niet rustte, voor hij bij alle stemmen de gewenste open en zangerige renaissance-klank had bereikt. Wanneer men in aanmerking neemt dat dit orgel driemaal zo klein is als het grote, staat men verbaasd over zijn krachtige klank, die in karaktervolheid en raffinement zeker niet bij die van zijn grotere broer achterstaat. De winddruk is 68 m.M..

De ontbrekende delen van de kast werden hersteld, terwijl nog een afschutting voor de liggend-aangebrachte Bourdon 16' (Pedaal) wordt aangebracht. Om financiële redenen moest het beschilderen van de deuren van het bovenwerk achterwege blijven.

De registersamenstelling van het orgel is thans als volgt:

Manuaal I (Zijwerk): Baerpijpe 8' (1), Quintedeën 8', Octaaf 4', Fleuijte 4' (geheel met roeren), Superoctaaf 2' (2), Terseijn 2 en 3

dik (3) (is Tertiaan 1 1/3'), Trumpetten 8' (bas en sup.).

Manuaal II (Bovenwerk): Doeff 8' (is frontpraestant, dubbel van c2 af), Holpijpe 8', Coppeldoef 4' (is Octaaf), Quintfluijte 2 2/3' (geheel met roeren, dubbel van fl af), Geschenhoorn 2' (is enigszins conische Nachthoorn), Ters 1 3/5', Quintgen 1 1/3' (dubbel van cis 1 f), Sufflet 1' (dubbel van dis 1 af), Sextquialter 2 dik (2 2/3', van g af), Mixtuij 4 en 5 dik (1'), Scharp 4 en 5 en 6 dik (2/3'), Tousseijn 8 (is Dulciaan) (4).

Pedaal: Bordon 16' (5) (het enige register van (eiken-) hout in dit orgel; pijpwerk van omstreeks 1900). Voorts voor c1, cis 1, d1 en el (6) dezelfde dispositie als het zijwerk.

Pedaelcoppelingh (aan Man. I). Man. II wordt aan I gekoppeld, door II naar voren te trekken.

Deze dispositie biedt door zijn vele vulstemmen en aliquoten talrijke mogelijkheden voor de zangbegeleiding en vooral voor de weergave van orgelmuziek van 1450 tot 1700. Maar ook de grondstemmen en tongwerken zijn van een verrassende zangerigheid. Wanneer dit juweeltje van orgelkunst dan ook bespeeld wordt door een organist, die zich vertrouwd heeft gemaakt met de primitieve mechaniek en begrip toont voor de eigen stijl van dit instrument, doet het een charme van zich uitgaan, die het bij muzikale fijnproevers bijzonder geliefd zal maken.

Mr. A. BOUMAN.

(3) Teneinde doublures en onevenwichtigheid in de totaaldispositie te voorkomen.

(1) Oorspronkelijk Praestant 8. — (2) Oorspronkelijk Quint 2 2/3'. — (3) Oorspronkelijk Terts 1 3/5'. — (4) Samenstelling der vulstemmen: Terseijn: C 1 1/3, 4/5; c1 2 2/3, 1 3/5, 1. Mixtuij: C 1, 2/3, 1/2, 1/3; Gis 1 1/3, 1, 2/3, 1/2; e 2, 1 1/3, 1, 2/3; c1 2 2/3, 1 1/3; a1 4, 2 2/3, 2, 1 1/3, 1 1/3. Scharp: C 2/3, 1/2, 1/3, 1/4; A 1, 2/3, 1/2, 1/3, 1/4; gis 1 1/3, 1 2/3, 1/2, 1/3; gis 2, 1 1/3, 1, 2/3, 2/3, 1/2; g2 2, 1 1/3, 1 1/3, 1, 1, 2/3. Sextquialter: g 2 2/3, 1 3/5. — (5) Nog niet gebruikt pijpwerk van de orgelmaker J. J. van den Bijlaardt te Dordrecht. — (6) Voor deze vier tonen kunnen de manualen dus niet worden gekoppeld aan het pedaal.

muziekleven in tongerloo

ET concert van André Marchal op het orgel der Abdijkerk van Tongerlo was ongetwijfeld „de” gebeurtenis in het orgellevens van deze laatste jaren; de orgelliefhebbers zowel uit België als Nederland werden op Maandag 17 Mei (2e Pinksterdag) in de gele-

genheid gesteld deze eerste-rangvirtuoos te beluisteren.

André Marchal werd geboren in 1894, is orgelleraar aan het Instituut des Jeunes Aveugles, orgelist in de Saint-Eustache Kerk te Parijs.

Leerling van Louis Vierne, heeft hij van zijn meester diens grote sensibiliteit en vooral diens hartstochtelijke overgave aan de muziek overgeërfd.

Marchal beschikt als virtuoos over een haast weergaloze techniek, een feilloos geheugen (hij is blind en kan zich dus bij een concert van geen partituur bedienen). Hij concerteerde in vele landen, en beëindigde voor een paar maanden een triomfantelijke tournee door de Verenigde Staten van Amerika, waarvan men schreef dat hij zijn publiek „stormenderhand” had veroverd.

Na een concert in de Westminster Chapel schreef een Londens blad: « Het was het fijnste orgelspel dat men zich kan indenken, van een zeldzame hoedanigheid.

Het grenst aan het wonderbare en ongelooflijke hoe Marchal het orgel zo kan doen zingen.

De toehoorders werden werkelijk in verrukking gebracht door de vele subtiliteiten van registratie, tempo en rythme.

Het was een openbaring van het meest sprankelende leven, het was gewoonweg superb, besloten met een meesterlijke improvisatie op gegeven thema. »

Marchal wordt terecht aanzien als een der grootste orgel improvisators van onzen tijd; hij heeft de gewoonte zijn recitals te besluiten met een improvisatie op gegeven thema. Hier bewijst hij dat hij een volledig kunstenaar is (un musicien complet, zegt N. Dufourcq); men heeft het al zo dikwijls betreurd dat hij deze klank-poëma's niet op het papier heeft vastgelegd om er aldus een blijvende waarde aan te geven.

Als uitvoerder heeft Marchal zich een eigen stijl geschapen: alles in zijn spel is leven; onder zijn begenadigde vingers groeit elk werk uit tot een dynamische brok van veelkleurige, spattende vonken.

Hij is wars van alle stijfheid en conventie, zowel wat tempo en registratie betreft als de conceptie van het werk, bij hem is alles doortrokken van de spasmen van het leven.

Zijn licht en gevleugeld spel herinnert wel eens aan het clavecimbel, hij maakt meermalen gebruik van tempo- en rhythmeveranderingen.

Bevoegde kenners verkiezen zijn spel boven dit van Dupré. Aldus is zijn concert te Tongerlo tot een onvergetelijke gebeurtenis uitgroeid.

Dr. G. de B.

het monumentaal orgel van het gentse conservatorium ⁽¹⁾

OEN in het jaar 1880 de welgekende Brusselse orgelbouwer Pierre Schyven, voor de wereldtentoonstelling te Brussel, een orgel had vervaardigd werd dit instrument door de Staat aangekocht voor het Kon. Muziek-Conservatorium te Gent.

Dit orgel, zoals ieder instrument uit de bloei-periode van deze Brusselse Meester, was een sleepladeorgel, vervaardigd volgens mechanisch stelsel, met voor ieder klavier een Barker pneumatiek.

De samenstelling, bestaande uit 38 spelen, was verdeeld over 3 manualen en pedaal, als volgt:

Pedaal	Gr. Orgel
Conterbas 16	Bourdon 16
Bourdon 8	Monter 8
Flûte 8	Flûte Harm. 8
Violoncelle 8	Bourdon 8
Quinte 10 2/3	Gambe 8
Flûte 4	Prestant 4
Bombarde 16	Fourniture 3-4 r.
Trompet 8	Cornet 5 r.
	Bombarde 16
	Trompet 8
	Clairon 4
Positief	Reciet
Flûte Harm. 8	Bourdon 16
Salicional 8	Flûte Harm. 8
Bourdon 8	Bourdon 8
Flûte 4	Gambe 8
Doublette 2	Voix céleste 8
Cor Anglais 8	Flûte Harm. 8
Trompette 8	Piccolo 1
Clarinetten 8	Fourniture 3 r.
	Trompette 8
	Basson Hautbois 8
	Voix Humaine 8

In de loop der jaren heeft het orgel wel enige wijzigingen ondergaan. Zo werd b.v. de register-tractuur pneumatisch uitgevoerd.

Gezien echter de vooruitgang der techniek, en de grotere eisen gesteld aan een modern instrument dat dienst moet doen voor het opleiden van organisten, het geven van recitals, het uitvoeren van orgelwerken met orkest en dies meer, bleek het instrument niet meer opgewassen voor de taak die het te vervullen heeft. Dank zij het wijs beleid van de Heer Bestuurder werden rond het verbeteren van het orgel, grootse plannen gesmeed. En de kronijken van het Gentse Conservatorium zullen menige glans-

rijke bladzijden vermelden over het Directeurschap van Heer Toussaint De Sutter: heerlijke verwezenlijkingen, en niet het minst, het ombouwen van het orgel. Meester Flor Peeters ontwierp een plan van orgeldispositie.

Het klankbeeld van het 19-eeuws symfonisch orgel zou worden opgeklaard. Vulstemmen met zorgvuldig bestudeerde samenstelling zouden de natuurlijke harmonieken ter hulp komen. Karakteristieke timbers, als Dulciaan en Kromhoorn zouden de familie der tongwerken komen volledigen. Een grotere bezetting op de manualen eiste ook een diepere grond: het pedaal zou worden uitgebreid, en met een 32' verrijkt. Zodat het orgel zou uitgroeien tot wat het zijn moet, om zijn ware functie te vervullen: namelijk, instrument te zijn in de handen van de kunstenaar om hem toe te laten heel de orgellitteratuur te vertolken in de juiste geest, en met de vereiste klankkleur, vanaf de oude Meesters en Bach, langs de verschillende stijlperiodes van Renaissance en Romantiek, tot de moderne school.

De Firma Stevens uit Duffel, werd gelast met het uitvoeren van dit werk, dat in zeer ongunstige omstandigheden (oorlog en diens naweeën) werd aangevat, en voltooid in Januari 1948.

Gezien de uiterst lastige periode is de bouwer verplicht geweest ieder speciaal onderdeel, als contacten, knoppen, registerdominos, enz. zelf te vervaardigen; alleen de elektro-magneten werden door derden geleverd.

Voor de moderne techniek bij de orgelbouw, zijn afstanden niet meer van tel. De speeltafel kon dan ook, zonder nadeel, van het orgel verwijderd worden, en op het podium geplaatst.

De stemmige feestzaal van het Conservatorium werd ook met een mooi orgelfront verrijkt. Waar vroeger het geheel in een witte kast werd opgeborgen, zijn nu Gr. Orgel en Pedaal vrij opgesteld. Positief en Reciet zijn in een zwelkast gebouwd. (2)

Het enthousiasme van het publiek nopens het instrument zelf, getuigt dat de orgelbouwers met de nodige bekwaamheid de hun toevertrouwde opgave hebben uitgevoerd, en door hun volledige toewijding aan, en beheersing van hun vak, de orgelbouwkunst hebben gediend, en aldus hebben beantwoord aan de hoge eisen die hun werden gesteld bij het bouwen van dit orgel.

NIEUWE DISPOSITIE

Pedaal. C—g'	Groot orgel. C—c'''
Subbas 32	Bourdon 16
Principaalbas 16	Prestant 8
Subbas 16	Harm. Fluit 8
Kwint 10 2/3	Bourdon 8
Oktaaf 8	Gamba 8
Bas 8	Prestant 4
Oktaaf 4	Blokfluit 4
Fluit 4	Oktaaf 2
Mixtuur 4 s.	Mixtuur 5 s.
Bazuin 16	Cornet 5 s.
Trompet 8	Bombarde 16
Schalmei 4	Trompet 8
P + I	Klaroen 4
P + II	I + II 16
P + III	I + II
P + III 4	I + II 4
	I + III 16
	I + III
	I + III 4
Positief. C—c'''	Reciet. C—c'''
Spitsfluit 8	Bourdon 16
Wilgenpijp 8	Principaal 8
Bourdon 8	Bourdon 8
Zwegel 4	Gamba 8
Harm. Fluit 4	Zweving 8
Kwint 2 2/3	Roerfluit 4
Oktaaf 2	Nasard 2 2/3
Cymbel 3—4 s.	Woudfluit 2
Trompet 8	Terts 1 3/5
Kromhoorn 8	Piccolo 1
II + II 16	Fournituur 3 s.
II 8 af	Dulciaan 16
II + II 4	Trompette 8
II + III	Schalmei 4
	Vox Humana 8
	III + III 16
	III 8 af
	III + III 4

Koppelingen in wisselschakeling :

P +
P + II
P + III
P + III 4
I + II
I + III
II + III

5 Vaste Combinaties :

Piano
Mezzo-Forte
Forte
Tutti
Tutti met oktaafkoppels

1 Vrije Combinatie

Algem. deelbare combinatie

Deelb. combinatie Pedaal

id. Gr. Orgel

id. Positief

id. Reciet

Drievoudige vrij instelbare combinatie (*)

32' en 16' af

12 afzonderlijke afstellers van de tongwerken

Vrij registreerbaar pedaal I, II, III.

Vrij registreerbaar automatisch pedaal

Tremolo II en Tremolo III

Zwelkast II en Zwelkast III

Generaal Crescendo.

(1) Zie photo op koppagina van « De Schalmei » Jg. III, nr 2.

(2) Zie verslag van abonnementsconcert in mixturen, Jg. III, nr 2.

(*) In afwachting van het invoeren uit Amerika, van het nodige materiaal tot het vervaardigen van het afzonderlijk zettermekanisme, kan deze combinatie voorlopig nog niet in gebruik genomen worden.

firma
Jacq. stinkens

Orgelpijpenmakers

LABIAALPIJPEN

ZEIST

TONGWERKEN

NOG OVER DE BEGELEIDING VAN HET GREGORIAANS

In het November-nummer van «De Schalm» 2de Jaargang, verscheen een artikel van de hand van dhr. Marius Monnikendam, onder de titel : De Begeleiding van het Gregoriaans, (blz. 130). Daarin wordt namelijk besproken de « Praktische methode voor Gregoriaanse Begeleiding » door Flor Peeters. De recensent is van mening dat de auteur van deze methode slechts platbetreden paden opgaat, weliswaar met meer kennis en smaak dan gewoonlijk maar dan toch de bekende weg. De samenvattende ondertitel van bedoeld artikel klinkt dan ook in dien zin : « een nieuwe oude methode. »

De talrijke leerlingen die het geluk hadden de Gregoriaanse begeleiding te studeren onder de leiding van Prof. Peeters zullen wellicht de eersten zijn om met deze bewering niet akkoord te gaan. Doch ook zij die de « Praktische Methode » op eigen kracht terdege hebben doorge maakt en toegepast, zullen dergelijke bewering vrij oppervlakkig vinden, om niet te zeggen ongegrond. Derhalve zij het mij veroorloofd enkele terechtwijzende opmerkingen te maken.

Naar ik meen doet steller van het artikel het « nieuwe » van de Praktische methode niet voldoende uitkomen. In de beste begeleidingsboeken uit onze tijd komen de gelijktijdige verplaatsing van al de begeleidingsstemmen en vooral de hortende bassprongen de soepelheid en rust van de Gregoriaanse melodie in niet geringe mate storen. De methode daarentegen door Prof. Peeters voorgestaan doet heel wat esthetischer aan, doordat zij de Greg. zang op sobere, lenige, gebonden en vooral rustige wijze « begeleidt ». Op grond daarvan geniet zij tevens het voordeel gemakkelijk speelbaar te zijn. In rhythmisch opzicht richt zich de Pr. Methode naar de rhythmische steunpunten der melodie, op grond van de algemene wetten van de melodische voordracht, zoals die zijn voorgesteld in de Latijnse inleiding van de Vaticaanse uitgave. Bij melismatische zang baseert zich de harmonisatie op de verschillende groepen die door de gebruikte notatie — weliswaar conventioneel maar toch duidelijk — zijn aangegeven. Met opzet heeft de auteur niet alle kleine rhythm en onderlijnd, om ongewenste harmonische overlading te vermijden en de begeleiding principieel te plooien naar de Gregor. voordracht van verschillende scholen. Bij syllabische zang steunt de harmonisatie op het woordaccent, of op het metrisch accent wanneer het hymnen of sequentiæ betreft. Hier vooral is een groot ver-

schil op te merken met andere methodes, die als in tegenstrijd zijn met het woord- of metrisch accent en dus ook met de oratorische voordracht (1). Dat de driestemmige zetting te verkiezen is boven de vierstemmige, in het belang van de souplesse der begeleiding, zal Prof. Peeters zelf gaarne toegeven, op voorwaarde dat het kleine koorgroepen betreft, die vlot of soepel zingen, of het Gregoriaans regelmatig uitvoeren met veel gemak en routine. In zeer veel gevallen zal nochtans de vierstemmige zetting waarvan de bas met zacht pedaal wordt gespeeld, meer stem bieden en het op toon zingen bevorderen.

De redenen van het verwisselen der tonale functies in de Phrygische toonsoort worden door de auteur zelf opgegeven bij de behandeling van de derde modus (blz. 32 en 33) en lijken zo onbegrijpelijk niet; zij getuigen veeleer van esthetische zin en verantwoorde vrijheid van opvatting.

Tot slot nog een opmerking aangaande het Gothisch stijlprincipe. De begeleiding die dit principe huldigt, is zo maar niet als de beste te beschouwen. Vooreerst is het Gothisch procédé of Organum niet ontstaan mét het Gregoriaans, het is een product van de « Westerse » meerstemmigheid (8e en 9e eeuw). Deze werd eerst toegepast op profane melodieën en daarna op liturgische. Het staat historisch vast dat met het opkomen van het Organum het Gregoriaans in zijn eerste vervalperiode treedt. Wel mag gezegd worden dat het organum de onbepaaldheid der modaliteit respecteert maar toch in rhythmisch opzicht op heel wat moeilijkheden stuit. Reeds ten tijde van het in voege komen was Guido van Arezzo een van zijn tegenstrevers. Bovendien blijft het een open vraag of wij « moderneren » die de archaïek van de Gregoriaanse zang toch nog smaken, er ooit zullen toe komen een zuiver octaaf-kwint en kwartsysteem te appreciëren. De toekomst zal het uitwijzen.

P. H. SERVAES, o.f.m.

Wij hebben, zoals gebruikelijk, bovenstaande wederwoord aan onze emminente Medewerker gestuurd, en het terug ontvangen met volgende bemerkungen. (N.v.d.R.)

De Eerwaarde inzender weze geadviseerd het artikel van M. M. nog eens goed door te lezen. Immers de punten welke werden becritiseerd —

(1) Heel deze paragraaf is grotendeels ontleend aan de Inleiding op de « Nova Organi Harmonia » van Mgr. J. Van Nuffel.

het conventionele I, IV, V, I; de onverantwoorde en onæsthetische phrygische slotformules — worden door de schrijver ternauwernood genoemd, terwijl andere algemene waarheden, waarover het artikel niet ging, worden uiteengezet.

Merken wij terloops nog op dat er in een Phrygische toonaard van geen «tonale functies» sprake KAN zijn; dat een BEGELEIDING geen « principes kan huldigen »; dat er ook niet ge-

zegd is dat het gothisch MET het Gregoriaans zou ontstaan zijn, maar wél dat ze het dichtst bij zijn oorsprong ligt en daarom met zijn rudimentair karakter het meest overeenkomst vertoont; en dat, ten slotte, na Debussy, Stravinsky en Honegger geen « open vraag » meer bestaat of wij, XXe eeuwers, kwarten en kwinten — zijnde de zuiverste intervallen — kunnen appreciëren.

het orgel in de st. maartenskathedraal te Ieper - a. de schrevel

In een vorige bijdrage (1) verscheen de beschrijving van het huidige (Anneessens-) orgel in de kathedraal te Ieper. Er werd ons gevraagd eens na te gaan of er niets meer te vinden was over de vroegere orgels in dit kerkgebouw. Niettegenstaande het archief, samen met de kerk, zo goed als geheel vernietigd werd tijdens de wereldoorlog 1914-1918, toch hadden we het geluk, en een bewaard verslagboek der Kerkfabriek (1804-1839), de onderhandelingen terug te vinden die gevoerd werden bij den bouw van het vooroorlogse orgel.

Voor de vroegere eeuwen (werkperiode van de Ieperse orgelbouwers: Langhedul, van Belle, van den Eynde) konden we, tot nog toe, geen enkele aanduiding vinden. Alleen bewaren we een paar getuigenissen van locale geschiedschrijvers.

Marcus van Vaernewyck († 1568) die voor de godsdienstberoerten der XVIe eeuw de Ieperse kathedraal bezocht, schrijft (2): « In de voornoemde kerk zyn dry of vier schoone orghele ». In de processtukken over de feiten die zich voordeden in den beeldenstorm van Augustus 1566 (3), lezen we beschuldigingen tegen « Clais de Bac, de jonghe, dewelcke met zekere instrumenten in zijn hand brac de grote orghele boven smetsers outlaer tSinte Martens... » en tegen « den zone van den schoenlappere by der Bueterpoorte..., die de eerste was die de cleene orghele by Sinte Andries outlaer hielp breken ». Of hiermede het groot orgel der kathedrale kerk bedoeld wordt, kunnen we niet met zekerheid uitmaken. In elk geval bleef dit orgel gespaard tijdens de tweede kerkbraak (20 Sept. 1578). In een onuitgegeven handschriftje (4) uit die jaren lezen we volgende merkwaardige nota: « Daer naer wilden zy den orghel uuyt Ste Maertens kercke haelen ende die oock verbranden,

maer eenen van de ghedeputerde van de stadt daer by commende heeft dien verboden, segghende dat het een musickael instrument was daer men Godt lofsanghen mede placht te spelen ende dat het een gebruyck was van in Davits tyden, door dese reden wiert den moet van de geusen geslist ende den orghel wiert toe geslooten en daer ghelaten staen, daer hy noch op den dagh van heden gesien wordt... » Dit feit wordt door Aug. van Hernighem, in zijn nauwkeurig dagboek (5), als volgt bevestigd: « Op Alderzielen (1578)... de kerke was zoo geschonden dat men er niet vele in zouden vinden geheel, maer den oorghele stond noch ongeschonden. »

Die « ghedeputerde van de stadt » is naar ons oordeel niemand anders dan Jan Langhedul (niet te verwarren met Jan Fs. Michiel Langhedul, orgelbouwer, overleden den 6 Feb. 1592 en begraven te Gent) die reeds in 1566, bij de eerste wanordelijkheden, bekend staat als kettersgezind raadslid van de stad Ieper (6). Vanaf het begin van het Calvinistisch bewind, 23 Juli 1578, komt hij voor als schepen van de stad tot hij op 20 Oktober 1583, samen met zijn zoon Jan en (zijn broeder?) Jacques Langhedul, omkwam door de pest (7).

In hoever Jan Langhedul, Schepen, verwant was met Jan Langhedul, orgelbouwer is nog niet uitgemaakt. Doch we vermoeden dat de

(1) Zie « De Schalmey », II jg., bl. 116.

(2) De Historie van België — 6e uitg., Gend, 1829 — D. II, bl. 277.

(3) G. Des Marez : Documents... : Commission Royale d'Histoire. T. VII, 1897, bl. 573-574.

(4) Bewaard in de Stadsbibliotheek te Ieper.

(5) Gedeeltelijk uitgegeven onder de titel « Nederlandse Historie », twee delen, Gent 1864 — 1867 — hier D. I, bl. 83.

(6) A. De Schrevel : Le Protestantisme à Ypres — passim.

(7) Nederlandsche Historie : D. II, bl. 262.

schepen hier tussenkwam om het behoud van een merkwaardig familiegewrocht; of was Jan soms zelf de bouwer van dit orgel? We zien immers in de bewaarde rekeningen van de kathedrale kerk een Jan Langhedul, in 1577, betaald worden om het onderhoud van het orgel (pro conservandis organis). Deze uitgave komt regelmatig terug tot 1583 (8). Na dit jaar, dat ook het sterfjaar is, komt de naam Jan Langhedul niet meer voor. Ook hebben we geen verdere gegevens nopens het orgel der kathedraal, tenzij de aanduidingen van Edm. Vander Straeten: « Le grand orgue prend part aux fêtes solennelles. Il est tenu par Jean Heins. Le petit orgue guidait principalement le chant grégorien du Chœur. Il est réparé en 1589. » (9) Over dit orgel der XVIe eeuw bezitten we ten slotte het oordeel van Antonius Sanderus, Kannunnik van het Iepers kapittel, die getuigt dat het orgel der kathedraal een der bijzonderste was van het land (10).

Over latere ombouwingen en vernieuwingen zijn we niet ingelicht tot in het jaar 1805, wanneer Sieur René Germain, orgelmaker, wonende te Ieper, « den orgel met blaesbalgen vermaakt, (ge)kuischt en voor 18 maanden (ge)garandeert voor de somme van 352 fr. kr. »

Meer vinden we niet tot in 1826. Op 26 Februari wordt een voorstel gedaan in den kerkraad door Mr P. Van Peteghem, orgelbouwer te Gent, voor het leveren van een nieuw orgel; op 3 September daaropvolgend wordt overeengekomen dat het nieuw orgel zal geleverd binnen de kerk en « voor den ouden orgel, zoude Mynheer Van Peteghem op den prys van den nieuwen (twalf duysend francs) laten aftrekken twee duysend francs. »

Het volgend jaar, 18 Februari 1827, werd de overeenkomst hernieuwd « den raad wenshende een klaarder accord ». Aan de samenstelling werden geen wijzigingen gebracht; de leveringsdatum wordt nu gebracht op veertien maanden, te beginnen met den 18 Februari 1827 (11).

Intussen was een prijskamp uitgeschreven geworden met « eene premie van twintig guldens Nederlands, toe te staan aan dien, die voor den tienden Januari 1827 het beste plan van eenen dokzaal met orgelkas zal inbrengen, waar af de teekening moet overeenkomen met de architecteure van de kerk. » De voorstellen schijnen uitgebleven te zijn, ofwel niet te voldoen (12). Op 3 Juni werd besloten, « om alles aan te wenden wat mogelyk is om eenen dokzaal te maaken waar op weynig blaeme zoude kunnen vallen en den raad buyten alle verwitselen van onagzaamheid te stellen » den heer L. Roelant, bouwmeester te Gent, te raadplegen. Op 27 Decem-

ber worden 3 tekeningen van den heer Roelant aan den raad voorgelegd, waarvan « het plan N° 1 voor dokzaal en orgelkas zal gevolgd worden in alle punten per uytzondering dat de heer Roelant zal verzogt worden de figuur haar tans daar bevindende te laten vervangen door een ander ornament; de vier pilaren en sousbasementen zullen in steen gemaakt worden naa keur van den heer architect... »

Daar de tekening van het buffet zolang uitbleef had Van Peteghem, bij brief van 18 Oogst, bezwaar ingediend « omdat het plan van dokzaal en orgelkasse niet aangenomen zynde, het werk voor de te maken orgel niet kan voorts gebracht worden. » Ook wenste de orgelbouwer « zekere speelen van het tegenwoordig positif te gebruyken, mits verminderinge op den geconvenierden prys vier hondert vijftig franken. » Hierop ging de kerkraad niet in « omdat de kerk daar door te lang van eenen orgel zoude gepriiveert zyn en hierdoor de magt verbreken van den ouden orgel op voordeelige conditien te konnen verkoopen. »

Wat er dan is tussengekomen dat het bouwen verhinderde, wordt niet vermeld. Eerst in April 1829 krijgt de heer De Navigheer de Kimmel opdracht « tot koopen alle slag van hout die der noodig is zoo om het maken van eenen okzaal als voor eenen orgelkas, met versoeck van zig wel te willen verstaan met de heer architect Bourgois en timmerman Em. Rousselle... »

In Maart 1830 beslist de kerkraad geen veranderingen meer toe te laten aan het plan van Bouwmeester Roeland en « belast den heer architect (Bourgois) de veranderingen aan het positif te laten zoo, en op de manier vastgesteld, wanneer den raad zig heeft begeven in het werkhuis van den Baas Rousselle. »

Alles laat den schijn dat eerst nu een definitief plan voor het buffet gevonden was; doch het uitwerken ervan viel niet mede omdat men de nodige « dikten van wageschot ofte gezaagde Valencynsche eeken houten » niet vinden kon. Daarbij kwam nog mistevredenheid over de

(Vervolgt.)

(8) Zie « De Schalmei », I jg., Dr. Vente : Het geslacht Langhedul.

(9) La Musique aux Pays-Bas, T. II, bl. 265.

(10) Flandria illustrata — Colonia Agrippina 1641 — T. I, p. 357 — « Organum quoque ecclesiae, quod suavi modulatione divina mulcet officia, inter prima Belgii censendum est. »

(11) Zie Bijlage. Ter inzage : Redactie van « De Schalmei ».

(12) In de Stadsbibliotheek worden drie plannen voor een orgel in de St. Maartenskerk bewaard — 2 opstellingen achteraan in de middenbeuk — 1 ondeer het groot roosvenster in het zuidelijk transept — geen enkel ervan werd uitgevoerd.

paedagogische orgelconcerten te Rolduc

Rolduc, de oude abdij in 't zuiden van Nederlands Limburg, thans Seminarie van het Bisdom Roermond, was lang geleden een der voornaamste centra van opvoeding voor de Nederlandse jeugd, zoals het dit nu is voor de vorming van de toekomstige Limburgse clerus. Bij het drukke leerprogramma, zoals wij dit nu kennen voor het M.O. en V.H.O. werd, en wordt er aan de culturele vorming der studenten steeds veel zorg besteed. Er zijn geregeld goede toneel- en muziekkuitvoeringen. Onder deze laatste neemt het wekelijks orgelconcert een bijzondere, wellicht unieke plaats in.

Rolduc is een huis van tradities, de orgelconcerten zijn er één van; het is er een van grote vormende waarde. De prachtige oude romaanse abdijkerk bezit een zeer fraai orgel, gebouwd door Klaas van Bonn in 1932. Het telt 43 registers, verdeeld over 3 klavieren en pedaal. Dit orgel is een der eerste producten van de zgn. « Orgelbeweging », de reactie in de dertiger jaren ontstaan op het verval van de Romantiek. De Nederlandse orgelkenner dhr. Mr A. Bouman schrijft in dit verband: « De nieuwe orgels te Amsterdam (Jerusalemkerk) en te Rolduc lieten zien, dat het anders kon, en prikelden sommige orgelkundigen tot navolging, voorlopig nog slechts in dispositie, waarin meer vulstemmen en tongwerken werden gedoseerd, en waaruit al te orchestrale grondstemmen werden geweerd. » (1) De dispositie is geschikt voor een zeer behoorlijke vertolking der gehele orgelliteratuur, in 't bijzonder voor die van de meesters van de Barok.

Iedere Zondag na het lof groeit het gebruikelijk naspel uit tot 'n formeel concert, zeer variabel in duur, soms bestaande uit een groot werk, soms uit meerdere korte. De uitvoerder ervan is dhr. Nico Zeyen jr. als opvolger van zijn vader Pierre Zeyen. Zodoende wordt er in één jaar tijds heel wat afgewerkt, en een student die deze concerten trouw bijwoont, krijgt in de 6 à 8 jaren van zijn verblijf in het internaat een zeer goede kijk op de orgelliteratuur vanaf Sweelinck tot en met de moderne componisten, en wat meer is: velen krijgen hier in de loop van die jaren meer waardering en belangstelling voor de orgelkunst, iets waaraan het in vrij brede kring onzer intellectuelen nog ontbreekt.

Kijken wij de programma's eens na, dan merken wij op, dat er in 't geheel een zekere systematiek zit, wat overigens aanleiding geeft tot

moeilijkheden. De programma's zijn niet zó opgesteld als gebruikelijk op publieke concerten. Afgezien van het feit dat er geen tijd is voor concerten langer dan een half uur, zou het ook op grote praktische bezwaren stuiten voor de organist, week na week een geheel of groten-deels nieuw programma van vier of vijf onderdelen te verzorgen, wil het peil der concerten, dat hoog is, er niet onder lijden. Daarom wordt het concert beurtelings gewijd aan een bepaalde componist of groep, waarbij natuurlijk de meest belangrijke regelmatig aan de orde komen.

In noge mate draagt tot de vruchtbaarheid der concerten bij, de explicatie, vooraf door de organist zelf gegeven in een afzonderlijk lokaal. Ofschoon men nog zoekende is naar een definitief schema voor deze explicaties, is het succes ervan tastbaar. De belangstelling groeit, en op de concerten luistert men met meer begrip en zelfs met enthousiasme. Bij dergelijke uitleg wordt eerst aandacht geschonken aan de componist en zijn tijd, waarbij op de persoon en het leven der grootsten dieper wordt ingegaan. Voorts worden opbouw en thema's der werken nagegaan in grote lijn, de onontbeerlijke termen worden door de studenten geleidelijk bijgebracht, wat in den beginne natuurlijk moeilijkheden oplevert. Het bijwonen van de concerten staat geheel vrij. Wij zijn nog niet zover dat er niemand direct na de Middag-oefening het kerkgebouw verlaat, lang niet, en 't zal zover ook wel nooit komen. Er is echter 'n grote kern trouwe muziekvrienden... en die kern groeit!

Het doel van deze concerten ligt verder dan amusement, en krijgt op het Seminarie als Rolduc, nog een speciale betekenis. Ze tracht de seminarist iets mee te geven voor geheel zijn leven. In Limburg, zo goed als elders, is het in lang niet alle kerken met de muziek ideaal gesteld. Er is veel, wat dringend verandering en verbetering wenst, natuurlijk binnen het kader der mogelijkheden ter plaatse; zowel de belangstelling als het te juiste tijd tactvolle ingrijpen van de Priester vermag op de beoefening van de kerkmuziek grote invloed uit te oefenen.

De Seminarist die gehoord heeft, hoeveel een goed verzorgd orgelspel kan bijdragen tot de luister van Gods Huis, zal zijn ideeën later weten uit te dragen, en tevens zal de student van heden, morgen als Priester het werk van de organist niet alleen meer genieten, maar vooral waarderen.

J. B.
Student Rolduc

(1) A. Bouman : « Orgels in Nederland ». Uitg. A. de Lange, A'dam, 1943.

In een hollandsse pijpenmakerij eigen tongwerken

Het maken van orgelpijpen is een kunst die buiten de gewone industrieproductie ten grave schijnt te zijn gedaald met andere nuttige kunsten van voorheen. Sporadisch slechts treft men nog enkele orgelmakers die het pijpenmaken met die liefde en kennis beoefenen, met die artistiekeit welke eenmaal de glorie der oude orgels was. Daar zijn meerdere toegepaste kunsten die slechts schenen te kunnen gedijen in een tijd waarin het harmonisch-stijlvolle leven der gemeenschap zulks eiste.

Daar waren bv. de kunsten van het glasbranden, van het tapijtweven, der gobelins, van het kantweven, van miniaturen-boekverlichtingen, van houtsnijden, van vioolbouwen, van pottenbakken: allemaal grotendeels verlerde kunsten waarover men zich in deze tijd eindelijk weer gaat bezinnen.

En soms, zoals in de Limburgse glasbrandateliers en pottenbakkerijen, hebben deze pogingen succes omdat het besef van *n i e t s* te kennen zó diep was doorgedrongen, dat daardoor vanzelf *i e t s* ontstond. Immers in de erkenning van onze eigen armoede en nietigheid ligt een positieve opbouwende waarde besloten.

Zó lijkt ons ook de gedachte te zijn geweest van hen die midden in Holland — in Zeist n.l. — destijds een pijpenmakerij, kwamen vestigen. De oude heer Stinkens z.g. had reeds het handwerk in Heythuizen bij de fa. Verschueren geleerd. Maar al werkend en experimenterend verwierf hij nieuwe inzichten. Waren het aanvankelijk de Duitse Töpfer-mensuren die als enig richtsnoer bij de zo gewichtige klankbepaling golden, later brak onder invloed van de nieuwe orgelbeweging een andere, bredere richting baan, vooral ook toen de beide zonen, Pierre en Jacques, de werkzaamheid van hun vader kwamen ondersteunen en later geheel overnamen. Tot dusver echter beperkte men zich in deze pijpenmakerij tot het maken van metalen labiaalstemmen. Het zo gewichtig gebied der tongwerken bleef hier onontgonnen. Het typeert de bescheidenheid van de huidige leiders, dat zij nu tien of meer jaren reeds gewacht hebben alvorens het tongwerken-maken ter hand te nemen. Zij waren zich maar al te zeer bewust hoeveel problemen zich na de vondingen van de Franse Orgelbouwmeester Cavaillé-Coll, hierbij voordoen. Immers is er eeuwenlang met de tongwerkenmakerij geëxperimenteerd: men denke maar aan de z.g. doorslaande tongen die

later tot de kwezelende harmoniums, trekharmonicas en mondharmonicas hebben aanleiding gegeven.

Hier worden tinnen platen met de handschaaf op de vereiste dikte gebracht. (Jac. Stinkens links).

De Duitsers maakten de tongwerken te dik van toon door belering; anderen maakten ze snerpnd en rammelend door te grove makelij; nu eens waren de klankbrekers te kort, dan te lang, soms te wijd dan weer te smal, totdat Aristide Cavaillé-Coll langs zuiver wetenschappelijke weg, en geleid door zijn onfeilbare intuïtie, een heldere formulering vaststelde. Het is op deze basis dat de Gebr. Stinkens nu voortbouwen.

Sinds enkele maanden hebben zij effectief het tongwerken-maken ter hand genomen. Inderdaad „ter hand” genomen, wat het is een zuiver ambachtelijk werk waarbij de machine een volkomen ondergeschikte rol speelt.

Wilde men vroeger op zijn orgel een trompet hebben, een trombone of tuba, een schalmei, hobo of fagot, een dulciaan of vox humana, dan moest men zich tot Duitse, Engelse of beter tot Franse tongwerkenmakerijen wenden.

De oorlog heeft hierin een volledige ontredering gebracht, maar men zal straks kunnen constateren of alles wel verlies was.

De eerste resultaten van Stinkens' tongwerkenmakerij zijn zo hoopvol, dat men een redelijke kans heeft tot een hoger niveau dan voorheen te stijgen. Wij hoorden b.v. een Dulciaan — een register die als solostem tot het oud-Nederlandse orgel behoorde — benevens een trompet 8' welke beiden nu het kleine orgel in de Nieuwe Kerk op den Dam te Amsterdam sieren. Voor zover die onafhankelijk van de voorbestemde klankruimte waarin deze stemmen zullen moeten fungeren, te beoordelen is, dus op de intoneertafel bij Stinkens zelf, klonken deze tongwerken gelijk deze van Cavaillé-Coll die hier als model fungeerden. Zelfs werden er nog enkele technische verbeteringen aan gebracht welke de soliditeit verhogen.

Men zou echter deze intonateurs-pijpenmakers de vrije hand moeten laten bij de opstelling van een algehele orgeldispositie, hen zelf, overeenkomstig de ruimte van een kerk of gebouw, moeten laten bepalen welke mensuren, welke aard en klankcombinatie hier en daar nodig zou zijn. Want tot dusver is deze firma niet meer dan een medium geweest tussen de orgelbouwer en de opdrachtgever. Ik zou hen zelfs eens een kans willen geven om naar eigen inzicht en ervaring in deze zo eigen klankwereld een harmonisch complex van pijpen en stemmen samen te stellen. Zij zouden m.i. jaar en dag zich voortdurend moeten kunnen bezinnen om, overeenkomstig de eigen-aardigheden van iedere acoustische ruimte op zich, een persoonlijk orgelklankbeeld te scheppen, onze oude Nederlandse orgels waardig.

De laatste barrière op de weg naar een volledige orgelklank is overschreden.

Met electr. soldeerbout worden de labiums bevestigd.

Nu gaat het er om een vrijbrief te verwerven teneinde het initiatief in de toepassing van hun klankideaal zelf te kunnen nemen.

M. M.

" MUZIKALE OMMEGANG "

onder de redactie van

G. VAN RAVENZWAALJ

HEERLIJK VAN BUITEN EN VAN BINNEN

NEDERLANDSCHE KEURBOEKERIJ

Amsterdam

UITG. DITMAR

Antwerpen

ORGELLITERATUUR

W. Friedemann Bach : Fuga's, Band II. — Harmonia-uitgave, Hilversum.

In het nummer van «De Schalmey», Jg. II, nr. 6, hadden wij de gelegenheid een korte bespreking te schrijven over het eerste deel der volledige orgelwerken-uitgave van W. F. Bach. Onderhavig werk is daarvan het tweede deel. Het bevat een reeks van zeven zeer belangrijke en boeiende fuga's. Belangrijk om hun mees-terlijke structuur en boeiend om hun lyrische stijl. Zij geven een beeld van de romantische componist; zij tonen de afstand tussen een vader en zoon, zelfs in de fuga!

Hij laat zich b.v. niet meer binden door een vast bepaald aantal stemmen. « Het is niet meer de dienende kunst van Johan Sebastiaan, maar die van de kunstenaar... » schrijft Hans Brandts Buys, de verzorger dezer uitgave.

Lees daarover een tweetal zeer interessante bladz. achteraan het werk. Zij geven de bron van elke fuga en de geest van het gehele werk. Het is een uitgave, enig in de wereld die in ons normaal repertoire een onmisbare rol zal spelen en niet minder de leerlingen van ieder orgelschool als studiemateriaal ten beste dienen zal. De Uitgave, alhoewel klassiek en zeer duidelijk, had wellicht met een frisser papier en een fraaier omslag de grote waarde van de inhoud kunnen verhogen. Het zijn wellicht technische redenen die daaraan ten grondslag liggen. Ten zeerste aanbevolen. Prijs : F. 4,85.

Parafrase over gregoriaanse Motieven for Orgel, Leif Kayser, op. 10. Uitgave Skandinavisk Musikforlag, Kopenhagen, Denemarken.

Leif Kayser, de jonge Deense musicus zal hier in de Nederlanden voor de meesten een onbekende zijn. Wij hopen met deze bespreking hem hier in te leiden, en terzelfdertijd drukken wij onze hoop uit, onze vurige hoop dat hij vooral veel orgelmuziek zou schrijven. Onderhavig werk, een parafrase op Paasmotieven, is een zeer belangrijk werk. Het treft hevig, in den beginne, door zijn roekeloosheid, door zijn jonge durf, doch na een eenvoudige studie brengt de zuivere religiositeit en de oprechte muzikaliteit u in begeestering. De componist geeft geen rhythmische aanduidingen, ook niet wanneer dit rythme voortdurend verandert : « De meeste parafrasen op gregor. motieven zijn te stijf », zegt Leif Kayser : « Ge zit gevangen in de ijzeren maat. » Zwierig loopt het thema, in kwartparallelle de hoogte in om weer naar een rustig thema-slot te dalen. Verder vinden wij het korte thema terug in de zeer mooie pedaalpartij. Wij vinden in het geheel (de aanvang van het midden-deel klinkt goed met soloregister) het speels en toch viriel rythme van een Hindemith (3e Sonate), de religiositeit van een Tournemire. Wij raden onze goede organisten aan, dit werk onder de hand te nemen. Zij zullen er een oprecht genoegen aan beleven en het zal een nieuw werk zijn op het repertoire onzer concertanten. En... of dit dringend noodzakelijk is!

P. S.

BOEKBESPREKING

Vreemde Woorden in de Muziek, Leon C. BOUMAN, herzien door Dr. Bernet Kempers. — Uitgave « De Sikkel », Antwerpen. 20 fr.

In een der vroegere nummers van dit tijdschrift werd dit werkje om zijn praktische zijde ten volle aanbevolen. Het eerste deel, de eigenlijke vreemde woorden, waaruit ook nog gedegen musici enig nut kunnen halen, zou de uitgave van dit werk rechtvaardigen. Schrijver heeft er echter nog een lijst aan toegevoegd van vroegere en hedendaagse musici. Onze lezers zullen zich herinneren dat wij toen, nopens de eerste uitgave, de afwezigheid van de Vlaamse musici, als een essentieel tekort aangaven. Schrijver heeft nu daarin voorzien, en op een ernstige wijze. Ingezien de prijs en de mooie uitgave zal geen musicus, geen concertbeluisteraar dit werkje willen missen.

Er blijft echter de vraag die wij in voorgaande recentie stelden : waarom een naam als deze van Dr. Vente niet in het werk vermeld wordt! Zijn boek « Bouwstoffen... » is niet alleen enig in zijn soort doch het is tevens zo belangrijk voor de orgelgeschiedenis en orgelbouw, ook de hedendaagse, dat er voor dit werk veel mogen

wegvallen die wél in « Vreemde Woorden... » vermeld zijn. Voor het overige, aanbevolen werk. M.

Muzikale Ommegang, onder de Redactie van G. van Ravanzwaaij. — Uitgave, Nederlandsche Keurboekery, Amsterdam. Gebonden : F. 19,50. Ditmar, Antwerpen.

Eindelijk ligt het heerlijk boek voor ons. Prachtig van uitgave, niet minder van conceptie. Namen als deze van de Redacteur, Dr. Lenaerts, Dr. Bernet Kempers en Jos Smits van Waesberghe, die de inleidende artikels schreven, zouden ruimschoots volstaan, om het boek, ook zonder verdere lezing, het grootste vertrouwen te schenken.

Het is een nieuwe en nieuwsoortige uitgave. Het boek is niet bepaald uitgegeven voor een of andere categorie van mensen uit de muziekwereld : het is dienstig aan elké radio- of concertbeluisteraar. Het is een werk dat ten gerieve van de zelfs gewone intellectueel, in elke private en publieke bibliotheek ter inzage moet te vinden zijn.

Muzikale Ommegang is niet wat sommigen er ten onrechte van willen maken, een Muziek-encyclopedie, het

is een eenvoudige ommegang in de muzikale wereld waarin men een ontmoeting heeft met de grootste en de meest representatieve persoonlijkheden, om zuiver-muzikale of om muziek-historische redenen. Het is onder dezen een eenvoudige ommegang die ons een kijk geeft op de algemene physionomie van de componist of een korte détailstudie van een of meerdere composities.

In sommige gevallen werden beide vormen door de besproken artist zelf geschreven. Dit geeft aan het geheel een typisch, eigenaardig beeld, en het laat deze componisten de volledige verantwoordelijkheid over de self-made-taxatie van zichzelf. In dien zin vinden wij enkele verbazende phrasen in het werk, doch die in genen dele de uitgave schaden.

Muzikale Ommegang is een boek dat niet lang op de markt zal lopen, omdat het onmisbaar en tevens merkwaardig-mooi werd uitgegeven.

Ten zeerste aanbevolen,

B.

Voordracht en Registratie der Orgelliteratuur, Hennie SCHOUTEN. — Uitgave H. J. Paris, Amsterdam. Gebonden : F. 4,25.

Naast « Techniek van het Orgelspel » of beter, samen met dit werk, heeft Hennie Schouten een oeuvre aan de Nederlanden geschonken dat onmisbaar is voor de orgel-professor en voor elke organist die zijn uitvoeringen verzorgd en historisch en æsthetisch verantwoord wil zien. Over het algemeen doen onze organisten zeer weinig (om niet te zeggen : niets!) aan orgelhistorie, aan orgelbouw-historie; dit heeft logischerwijze tot gevolg dat zij de interpretatie, noch de registratie historisch kunnen verdedigen. Ook grôte organisten alhoewel bekwaam in de registratiekunst, schenken dikwijls te veel aandacht aan het pitoreske, het nieuwe, het individuele « trouvaille » van hun registratie, en verliezen de bovenal noodzakelijke historiek uit het oog. Onder meer (Voordracht) heeft Hennie Schouten dit voor hen gedaan. Zijn werk is daarom van uitzonderlijke waarde en kan door ons ten zeerste aanbevolen worden.

B.

De andere ingezonden werken zullen hun beurt krijgen in het volgend nummer. (N.v.d.R.)

firma
Jacq. Stinkens
Orgelpijpenmakers

ZEIST

maken thans ook **TONGWERKEN !**

Levering uitsluitend via erkende Orgelbouwers

mixturen

♦ **Maldegem** : Wij vinden in Archief van 1557 (Rijksarchief, Gent), volgende nota : « Betaelt heer Boudewijn daelman vande zelve messen te horghele samen... xij gr. » Onze abonneuten van Maldegem gelieven ons te berichten of er in de kerk zelf of mogelijks in de pastorie nog archieven berusten, indien nodig komen wij deze zelf nazien. Beste dank bij voorbaat.

♦ **Ardoie** : De Redactie en Beheer van « De Schalmei » wenst onze mederedacteur en organist aldaar : Dhr Edg. D'Hont en zijn lieve Vrouwtje geluk met de geboorte van « Lieveke » !

♦ **Esch-sur-Alzette** : de Fa Pels & Zoon bouwde een orgel van 28 registers in de St. Henri-kerk. Het werd ingespeeld door Mr. Albert Leblanc, organist aan de Kathedraal van Luxemburg, met volgend programma : Alleluia, Händel; Fantaisie en Fuga in sol kl., J. S. Bach; Aria con Variationi, Martini; Passacaglia sur l'Alleluja de Pâques, Plum; Carillon, Vienne. Hierbij geven wij een photo van het zeer mooi aangepaste orgelfront.

♦ **Lode Huybrechts** speelde op 21 April een concert voor Radio Antwerpen, op het orgel der Kristus Koninkkerk: Thema met variaties, Walther; Inleiding en Passacaglia, L. Huybrechts.

♦ **Victor Hens** voert de volgende werken uit, eveneens voor Radio Antwerpen (6 Mei) : Sonate XII, P. Martini; Pensiero per organo, Casini; Preludium, D. Leydin. Hij bespeelt het orgel der Ste-Walburgiskerk. De genoemde werken werden alle gekozen uit de Bibliotheek Stellfeld.

♦ **Flor Peeters** speelde een orgelconcert met werken van de Maleingreau, Jos Jongen en Flor Peeters op het orgel der Metropolitane Kerk te Mechelen. Dit concert werd gerelayerd door de Nederlandse Radio (20 April).

♦ **Alex Paepen** hield een orgelbespeling op het orgel van het N.I.R. (12 April, 17,45 u. tot 18,30 u.) met volgend programma : Fantasia e fuga in a kl., J. S. Bach; Prélude et fugue in si gr., C. Saint-Saens; Aaria voor orgel, Alex Paepen; Six Variations on a Irish air, J. Stuart-Archer; Introduction and Toccata, Nicholas Choveaux; 4e Concertstudie, Alex Paepen.

♦ **Deurne-Noord**, Antwerpen. Plechtige Wijding van het nieuwe orgel, gebouwd door het Huis Gerard D'Hondt, Herselt. 16 spelen samengesteld door E. H. E. De Laet. Laatstgenoemde hield op dit orgel en ter dier gelegenheid op 25 April, volgende concert: Preludium en Fuga in G, J. S. Bach; Andante, Fiocco; Gavotte, Dieudonné Raick; Fantasia in a, Sweelinck; Heldenstuk, C. Franck; Gebed tot O. L. Vrouw, Boellmann; Finale, Vienne; Het geheel werd besloten met het Te Deum voor 8 stemmen en orgel van Mgr. J. Van Nuffel.

♦ **Over « De Schalmei »** : Orgel en Eredienst, Maartnummer, bl. 397 : « Al met al is « De Schalmei » een lezenswaardig tijdschrift met zowel wetenschappelijke als lichter verteerbare artikelen, waarvan sommige in sappig Vlaams geschreven zijn. Belangstellenden in de Vlaamse orgelbeweging kunnen veel interessante gegevens vinden. » (w.g.) P. van Dijk.

Dit is een Nederlandse opinie : Wie in Vlaanderen heeft tot nog toe verwaarloosd zich te interesseren aan « hun Orgeltijdschrift » ?

♦ **Flor Peeters** : Op tweede Paasdag had op de Heilige Landstichting bij Nijmegen, de inwijding van het nieuwe orgel plaats door Z. H. Exc. Mgr. W. Mutsaerts, Bisschop van 's Hertogenbosch. Na een Pontificaal Lof gaf Prof. Flor Peeters een orgelbespeling met het volgend pro-

gramma : Concerto in F, G. F. Händel; Toccata per l'Elevazione, G. Frescobaldi; Canzona, F. Demonte; Fuga in C gr., D. Buxtehude; Fuga in g kl., J. S. Bach; Toccata, fuga en hymne op « Ave Maris Stella », Flor Peeters; Lamento en Pastorale, Albert De Klerk; Preludium en Fuga in D gr., J. S. Bach. Het orgel is gebouwd door de Fa. Jos Vermeulen, Alkmaar, met dispositie als volgt: Hoofman. Prestant 8', Bourdon 8', Gemshoorn 4', Mixtuur 2-3 st., Schalmei 8'. Manuaal II in zwelkast, Kwintheaden 8', Prestant 4', Dwarsfluit 4' — Nasard 2 2/3' Nachthoorn 2' — en tremolo. Vrij Pedaal : Subbas 16', Gedektbas 8' van Subbas en Corno 4' van Gedektbas. Klein Orgel : Fluit 8', Roerfluit 4'.

♦ **Godelieve Suys** speelde op 8 Maart op Radio-orgel, N.I.R. : Allegro, G. B. Pescetti; Pastorale, D. Zipoli; Recit de tierce en taille, M. de Grigny; Prelude, fuga en ciaccona in d, J. Pachelbel.

♦ **Artistenmis**, Antwerpen, van 11 April. Victor Hens voerde uit : Fantasia op de 8e Toon, Pieter Cornet; Fantasia in G. G. Ph. Teleman. Het geheel was aangevuld met koorwerken en instrumentenensemble.

♦ **Anthon van der Horst** voerde in Schaffhausen met medewerking van de alt Hedwig Jucker-Wolfensberger, werken van Sweelinck, Schütz, Bach, Franck, Hugo Wolf en Anthon van der Horst uit.

♦ **Als voorbereiding op het Paasfeest** had de gereformeerde kerk van Neuchâtel (Zwitserland) aan Ch. Schneider opgedragen te spreken over « Johan Sebastian Bach als liturgisch organist ». Het programma bevatte, behalve lezingen uit de Heilige Schrift en gezongen Choralen, een aantal koraalvoorspelen uit de Bach-werken (Ed. Peters, Bd. VI en VII) die door de componist voor het Paasfeest bestemd waren. Een initiatief, dat niet onvermeld dient te blijven en navolging verdient, ook bij ons.

♦ **Van de Zwitserse organist Armin Schibler** werd, naast andere instrumentale composities, zijn Orgeltoccata op 8 uitgevoerd voor de Radio-Brünn en de B.B.C.-Londen.

♦ **Op het Toonkunstenaarsfeest** van 23 en 24 Mei a.s. worden in de Cathedraal te Bern (Zw.) o.a. uitgevoerd : Concert voor orgel en strijkorkest van Bernhard Reichel; Sonata da Chiesa per la Pasqua, voor trompet en orgel van H. Gagnebin; Concert voor orgel en orkest van Willy Burkhard. (Schweizerische Musikzeitg., Maart '48).

♦ **Nicola Aloysius Montani** De Amerikaanse bladen brachten het bericht van het overlijden op 11 Jan. l.l. in Philadelphia, van Nic. Al. Montani, een der autoriteiten van de Katholieke kerkmuziek in Amerika.

Montani werd op 6 Nov. 1880 te Utica, N.Y., geboren. Na zijn studietijd in Indianapolis ging hij naar Rome, waar hij werkte onder leiding van L. Perosi, Cappoci, Renzi e.a. Daarna ging hij naar het eiland Wight, waar Dom Mocquereau en Dom Eudine hem in het Gregoriaans inwijdden. Van 1906 tot 1923 was hij organist aan de kerk van St. Jan Evang. in Philadelphia en daarna nog twee jaar aan de New Yorkse St. Paul. In 1914 was hij medeoprichter van de « Society of St. Gregory of America », die tot taak had, het Gregoriaans en de klassieke polyphonie haar plaats in de kerkmuziek te hergeven binnen het kader van het Motu Proprio van Paus Pius X. 1915 bracht de oprichting van de « Catholic Choral Club » (later Palestrinakoor genaamd), waarmee hij de oude a cappella-muziek uitvoerde. Van 1915 tot 1942 redigeerde hij het nog altijd zeer belangrijke tijdschrift : « The Catholic Choirmaster ». Ondertussen do-

ceerde hij aan verschillende scholen en academies in de Oostelijke Staten het Gregoriaans en was hij werkzaam als hoofd van de afdeling Liturgische muziek, eerst bij de uitgeverij G. Schirmer, New York, later in dezelfde functie bij de Boston Music Co.

Montani was lid van het Pauselijk Instituut voor Gewijde Muziek te Rome. Hij componeerde een aantal in Amerika veel gezongen Missen, o.a. de grote Festival Mass ter gelegenheid van de tentoonstelling van Philadelphia enkele jaren geleden. Om zijn verdiensten voor de kerkmuziek begiftigde Paus Pius XI hem met het Commandeurskruis van de Orde van St. Sylvester.

Van zijn hand verschenen nog enkele boeken over kerkmuziek, o.a. Essentials in Sight Singing, The art of a cappella singing, The St. Gregory Hymnal, The Catholic Choir book. — Pv.

✦ **Improvisatieconcerten.** Met enige ironie stelt Jacob Bijster in « Het Orgel » (Mrt) vast, dat improviseren nimmer een zaak is van « U belt, wij draaien », en hij eist terecht, dat de opgegeven thema's weloverdacht gekozen en naar de eisen der compositie-kunst samengesteld worden. Hij schreef deze waarschuwingen vooral, omdat het improviseren hand over hand toeneemt en een mode dreigt te worden waarbij een groot aantal misbruiken insluipen. Van deze misbruiken citeert schr. enkele, die U de haren ten berge doen rijzen. — p.v.

✦ **Amerika en orgel.** De Amerikaanse orgelbouwers mopperen op de « deugnieten » van de Washingtonse departementen, omdat ze geen tin mogen kopen, en de kerken voor elk nieuw orgel een belasting moeten betalen van 10 % van de prijs. Aldus « The American Organist ».

Het schijnt dus, dat Amerika ook last van de oorlog heeft gehad. Nog? — p.v.

✦ **Verschil van opvatting.** « Kunnen we die kranten dan nooit geloven? » vraagt « The American Organist ». Het blad citeert een Chicaagse krant over het Hammond-instrument en houdt aan de inderdaad onbevoegde schrijver de uitspraak van de « Federal Trade Commission » (toch niet de eerste de beste! Red.) voor : Wij gelasten dat Hammond onmiddellijk ophoudt met en af-

zien van de bewering, direct of indirect, dat het bedoelde elektrische instrument van gedaagde, zoals dat nu is geconstrueerd en werkt, de algehele reeks van toonkleuren van een pijporgel kan voortbrengen die wenselijk en nodig zijn voor de eigenlijke en waardige weergave van de grote werken der klassieke orgelliteratuur.

De redactie van T.A.O. hoopt, dat dit duidelijk genoeg is. Wij ook! — p.v.

✦ **Fuga.** Nieuwe definitie van een Orgel-fuga, geponeerd door een mopperende Amerikaanse geestelijke.

« Een fuga is een muziekstuk, waar de stemmen één voor één intreden als de mensen op dezelfde wijze de kerk uit gaan. »

Helaas, past deze definitie niet alleen in Amerika! — p.v.

✦ **Paule Piedelièvre**, Franse organiste, speelde op het orgel der St. Ludovicuskerk te Rome, ter gelegenheid van de Nationale Feestdag van Jeanne d'Arc en uitgezonden door de Franse Radio-omroep en N.I.R., als intermezzi van kooruitvoeringen de volgende werken : Sinfonia da chiesa, Manfredini; Prelude, Gabriel Pierné; Cantabile, Ch. M. Widor en Carillon de Westminster, L. Vierne. (18,00 u. 9-5-48.)

✦ **Marie Dufour**, Zwitserse organiste speelde op het orgel van het N.I.R. op Maandag, 10 Mei, te 17,45 u., de volgende orgelbespeling : Offertoire sur les grands jeux, Couperin; Prélude, fuga en Chaconne, Buxtehude; Récit de tierce en taille, Du Mage; Grand jeu, Du Mage; Alleen God in de Hoge zij geëerd, Koraal, J. S. Bach; Prelude en fuga in G., Idem.

✦ **Gab. Verschraeghen** en **Godelieve Suys** spelen werken van Flor Peeters in de St. Nikolaaskerk, 22 Mei, te 15 u. Het Kamerkoor « Crescendo » zal, onder de leiding van O. Van Puyvelde, koorwerken van dezelfde componist voordragen.

Al de werken waarover sprake in het concertenoverzicht van deze Mixturen kunnen besteld worden op het adres van « De Schalmei » of rechtstreeks bij « DE CENTRALE MUZIEKHANDEL », Bijenlaan, 1, Brussel.

Orgelbouwersgilde

Op 25 Maart l.l. hielden we onze algemene vergadering.

Er waren 12 leden aanwezig.

Na lezing en goedkeuring van het verslag der vorige vergadering werd een schrijven, gericht aan het Ministerie van Economische Zaken, voorgelegd en goedgekeurd.

Ook het voorgenomen artikel, te plaatsen in « De Schalmei » werd goedgekeurd.

Na een korte bespreking werden enige mini-

mumprijzen goedgekeurd. Ook werd overeengekomen, voor ieder gevraagd bestek of projekt, 0,5% van het bedrag als ereloon aan te rekenen, te betalen minstens na 6 maanden, aan degene die het werk niet toegewezen krijgt.

De aansluiting bij de Handelskamer werd afgehandeld.

Na het betalen der bijdrage, nog wat gezellig praten en wisselen van allerlei zienswijzen, werd de vergadering geheven.

Alle geestelijke muziek en muziek speciaal geschikt voor onderwijs-
gestichten van eigen en vreemde, van oude en moderne meesters

IS IN EEN DEPOT GECENTRALISEERD.

Bespaart U alle nutteloos rondschrijven!

Laat U door ons voorlichten!

EEN ADRES VOOR GANS HET LAND :

CENTRALE MUZIEKHANDEL

BIJENLAAN, 1 — BRUSSEL

Fa. Bern. Pels & Zoon - Lier

K E R K O R G E L S

ELECTRISCH — PNEUMATISCH

Speciaal Electriscbe Sleepladen, het meest volmaakte systeem.

STEMMEN — OMBOUWEN — REPAREREN

VOOR ARTISTIEK EN DEGELIJK WERK

Fa. L. VERSCHUEREN C. V.

ORGELBOUWERS

Ateliers te

TONGEREN L.
opger. 1937

HEYTHUYSEN Ned. L.
opger. 1891

F I R M A

DELMOTTE

DOORNIK

orgels

van vader op zoon sedert 1812

BOUWERS VAN HET MONUMENTAAL ORGEL VAN HET N. I. R. TE BRUSSEL

in uw kerk...

*zal het electronisch orgel WURLITZER zijn aange-
wezen bestemming vinden.*

*Dit wonderbaar instrument is een onuitputtelijke
bron van verschillende tonen, zo zuiver, zo stijlvol,
zo werkelijk getrouw aan de traditionele orgel-
klanken.*

*Ieder organist kan het WURLITZER orgel bespelen
zonder voorafgaande ingewikkelde studie der regis-
tratie.*

*Het WURLITZER orgel beslaat zo weinig ruimte en
kost betrekkelijk veel minder dan het gelijkwaar-
dige pijporgel.*

HET IS WERKELIJK DE ZIEL VAN UW KERK.

HH. ORGANISTEN

EE. HH. PASTOORS

**EE. HH. BESTUURDERS VAN COL-
LEGES en KLOOSTERGE-
MEENTEN**

Zendt, met vermelding van « De Schal-
mei », een postkaartje en vraagt kos-
teloos en zonder verbintenis inlichtingen
aan de algemene vertegenwoor

USINES G. STAAR N. V.
Steenweg op Waterloo, 566
BRUSSEL